

Reakce adolescentů na agresivní chování zaměřené vůči jejich osobě

Tereza Pelikánová

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza PELIKÁNOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Reakce lidí na agresivní chování**

Zásady pro vypracování:

1. Stanovení předmětu výzkumu a výzkumné strategie
2. Zpracování teoretické části práce – teoretická analýza problému, operacionalizace pojmů
3. Zpracování praktické části – stanovení výzkumné otázky, volba výzkumných metod, vymezení výzkumného vzorku
4. Provedení výzkumu, vyhodnocení a analýza získaných dat, shrnutí výzkumu
5. Zpracování závěrů vyplývajících z výzkumu

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČEŠKOVÁ, E.; KUČEROVÁ, H.; SVOBODA, M. Psychopatologie a psychiatrie. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-154-9.

HAYESOVÁ, N. Základy sociální psychologie. 3. vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-763-9.

KŘIVOHLAVÝ, J. Jak přežít vztek, zlost a agresi. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0818-3.

PONĚŠICKÝ, J. Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-593-0.

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 4. vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

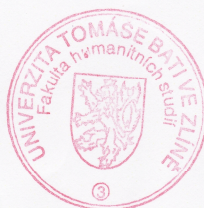
Datum zadání bakalářské práce:

13. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 13. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 9.5.09

.....
Peklešková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Má bakalářská práce se zabývá problematikou reakcí adolescentů na agresivní chování, které je zaměřené vůči jejich osobě. V teoretické části se pak na úvod zaměřuji na problematiku agresivity a agrese, dále na konflikty mezi lidmi a na samotné reakce adolescentů, čím jsou ovlivněny apod.

V praktické části se pak za pomoci dotazníku snažím zmapovat jednotlivé reakce respondentů, tak jak odpovídali na otázky v mém dotazníku a vyhodnocuji získaná data.

Klíčová slova: agresivita, agrese, konflikty mezi lidmi, reakce na agresivní chování, determinanty reakcí, adolescenti

ABSTRACT

My bachelor work deals with the adolescents' reactions to the aggressive behaviour, which is aimed against their person. In the theoretical part I'm focusing on the problems of aggressiveness and aggression at the beginning, as well as on the conflicts between people and on the own reactions of the adolescents, what are the reactions affected, etc.

In the practical part I'm trying to map individual reactions of informant by using the questionnaire, as they answered on questions in my questionnaire and I evaluate the obtained data.

Keywords: aggressiveness, aggression, conflicts between people, reactions to aggressive behaviour, determinants of reactions, adolescents

Poděkování

Velmi děkuji PhDr. Haně Včelařové, za vedení mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 AGRESIVITA A AGRESE	12
1.1 DETERMINANTY AGRESIVITY	13
1.1.1 Dědičnost.....	14
1.1.2 Biologické předpoklady	15
1.1.2.1 Poškození CNS.....	15
1.1.2.2 Hormony	15
1.1.2.3 Chromozomální abnormality	16
1.1.3 Duševní choroby	16
1.1.4 Vlivy prostředí	16
1.1.4.1 Rodina	17
1.1.4.2 Sociální skupina	17
1.1.4.3 Společnost	18
1.1.4.4 Sociální role	18
1.1.4.5 Aktuální situace – faktory prostředí.....	18
1.1.5 Užívání psychoaktivních látek	19
1.2 PROJEVY AGRESE	19
2 KONFLIKTY MEZI LIDMI	21
2.1 SOUVISLOSTI S KONFLIKTNÍ SITUACÍ	21
2.1.1 Činitelé ovlivňující konfliktní situaci	22
2.1.2 Účastníci konfliktní situace.....	22
2.1.3 Příčiny vyvolávající konfliktní situaci	23
3 REAKCE JEDINCE NA AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ ZAMĚŘENÉ VŮČI JEHO OSOBĚ	25
3.1 REAKCE JEDINCE NA AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ ZAMĚŘENÉ VŮČI JEHO OSOBĚ JAKO REAKCE NA ZÁTĚŽOVOU SITUACI.....	25
3.2 DETERMINANTY REAKCE JEDINCE	26
3.2.1 Temperament	27
3.2.1.1 Typologie temperamentu	28
3.2.2 Dimenze osobnosti.....	29
3.2.3 Autoregulace emocí	32
3.2.4 Míra frustrační tolerance jedince.....	33
3.2.5 Aktuální psychický stav jedince	34
3.2.6 Vlivy prostředí – aktuální situace.....	35
4 ADOLESCENCE	36
4.1 CHARAKTERISTIKA	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 VÝZKUM	39

5.1	CÍLE VÝZKUMU A DEFINICE ZKOUMANÉHO PROBLÉMU	39
5.2	DRUH VÝZKUMU	39
5.3	PROMĚNNÉ	39
5.4	VÝZKUMNÝ VZOREK	40
5.5	METODY VÝZKUMU	40
5.6	ZPRACOVÁNÍ A VÝSLEDKY ZÍSKANÝCH DAT	40
5.7	CELKOVÉ ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	51
ZÁVĚR		52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		53
ELEKTRONICKÉ ZDROJE		54
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		55
SEZNAM GRAFŮ		56
SEZNAM PŘÍLOH		57

ÚVOD

Ke zpracování mé bakalářské práce jsem si vybrala téma Reakce adolescentů na agresivní chování zaměřené vůči jejich osobě. Téma jsem si vybrala z důvodu zájmu o tuto problematiku. Zajímalo mě, jakým způsobem adolescenti v dnešní době reagují, pokud proti nim někdo útočí, zdali jsou reakce dnešních mladých přehnané, příliš agresivní, nebo únikové, vystrašené či přiměřené podnětu.

Je všeobecně známo, že se společnost neustále mění, vyvíjí se. Mění se její hodnoty, její normy. Můžeme si všimnout, že oproti minulosti je naše společnost čím dál více tolerantní k některým projevům násilí. Lidé si dnes dovolí k ostatním mnohem více, než to bylo v dobách minulých a podle badatelů, se předpokládá, že v důsledku změn hodnot, rozpadem sociálních vazeb a rostoucím důrazem na jedince, dojde k dalšímu nárůstu agresivity. Nárůstu agresivity si můžeme všimnout hlavně v chování a reagování lidí na sebe navzájem, lidé jsou mnohem výbušnější, podrážděnější. Pokud však na nás někdo útočí, měli bychom se umět bránit, otázkou však je nakolik je naše reakce přiměřená vyvolávajícímu podnětu. Pokud se nám někdo vysmívá, tak to není důvodem ho hned fyzicky napadnout. Já se ovšem domnívám, že lidé dnes reagují právě nepřiměřeně, více agresivně. To je právě jedním z cílů mé praktické části. Zjistit, zdali dnešní adolescenti reagují nepřiměřeně agresivně, dále chci zjistit, jakými způsoby vůbec reagují, půjde o jakési zmapování, průzkum daného tématu a to za pomoci kvantitativního výzkumu.

V teoretické části je mým cílem zmapovat dané téma a vytvořit jakýsi teoretický rámec dané problematiky a to na základě studia odborné literatury.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 AGRESIVITA A AGRESE

Na začátek mé práce bych se chtěla věnovat pojmům agresivita a agrese, protože jak už je patrné z názvu mé práce, tak se budu zabývat reakcemi na agresivní chování a navíc jedinec často na agresivní chování reaguje právě agresí, proto není od věci se na úvod seznámit s těmito pojmy a jejich souvislostmi. Navíc v kapitole nesoucí název Determinanty agrese si myslím, že právě ty mohou do značné míry ovlivnit jedincovo reagování. Je jasné, že pokud má jedinec zvýšenou tendenci k agresivnímu chování, tak se dá spíše očekávat, že bude na sebemenší ohrožující podnět reagovat agresivně.

Podle Jandourka (2001) je agresivita chápána jako sklon k útočnému jednání vůči druhému a do určité míry ji lze vyzorovat u každého z nás.

Agresivita je tedy pouze jakýmsi předpokladem k agresivnímu chování. Vyjadřuje jakousi pohotovost jedince, k uskutečnění agrese.

Definovat agresi není zase tak jednoduchý úkol, jelikož zahrnuje velkou spoustu projevů, existuje několik možných výkladů pojmu agrese, záleží pak tedy na tom, k čemu se badatel při svém definování přikloní, na kterou dimenzi agrese se zaměří. Všeobecně však platí, že agrese je:

„Akt nepřátelství nebo útoku směřující vědomě k poškození druhého, k omezení jeho svobody a ke způsobení psychické nebo fyzické bolesti (Jandourek 2001, s. 16).“

Podle Vágnerové (2008) se jedná o reálný projev agresivity v podobě útočné reakce s cílem vyřešit nějaký problém. Dále Vágnerová ve své knize zpochybňuje při definici agrese nutnost vědomého záměru někomu ublížit a udává příklad impulzivního, násilného jednání, kdy je vědomá záměrnost tohoto jednání diskutabilní nebo dokonce záměr jedince zcela chybí.

Spurný (1996) uvádí, že agrese může být často jen maskovaný strach, nebo to také může být způsob odreagování, kdy agresor zažívá opojné pocity a to zvyšuje pravděpodobnost takového chování do budoucna, vytváří se model agresivního chování.

Bandura (1976 in Hayesová 2003) bere agresi jako naučené chování, které jsme „odkoukali“ od ostatních.

Spurný (1996) dále uvádí, že jedinec se uchyluje k agresivnímu chování tehdy, pokud mu něco brání v uspokojení některé z jeho potřeb, jedinec se tak cítí ohrožen, cítí ohrožení vlastního já (tak jak vidí on sám sebe). Zdrojem agrese bývá buďto afekt (náhlá zloba,

hněv), neuspokojená potřeba (vznik frustrace) nebo zvyk (jedná se o instrumentálně naučené chování, sociálně odměňovaná agrese) ve spojení s nějakou podnětovou situací. Mezi takové situace může patřit například obtěžování, útok, nesmyslné chování druhých lidí aj.

Je zde také otázka, do jaké míry je agresivita vždy jen negativní záležitostí. Agresivita může být i pozitivní a to v podobě asertivity, kdy se vlastně jedná o zdravé prosazování sebe sama, bez toho aniž by jedinec omezoval práva druhých lidí. Takové učení k asertivnímu chování by mohlo být součástí povinné výuky, jedinec by si pak určitě ušetřil spoustu nepříjemností při kontaktu s ostatními lidmi a malé šarvátky by se pak třeba nemusely zvrhnout v nějaké větší konflikty, které by byly způsobeny nepřiměřenými, třeba agresivními, reakcemi účastníků šarvátky.

Diskutabilní je také agresivita například při sportu či určitém povolání např. policista, voják. Zde může být agresivita přímo vyžadována, očekávána.

Nebo co třeba takový doktor, který vám způsobí bolest v rámci vykonávání svého povolání, dá se tohle považovat za agresi? Můžeme se třeba setkat s tím, že malé dítě může kousnout zubaře, brání se a až s postupem času pozná, kdy se jedná o skutečnou agresi, zaměřenou vůči jeho osobě.

Velkou roli ve vnímání toho, co je agresivní a co ne, má i sama společnost, to ona určuje na základě svých reakcí, co je v dané společnosti považováno za agresi a co je běžné, normální, co hodlá akceptovat a co ne. Co si myslím, že je docela tolerováno a mnozí už to za agresivní chování ani nepovažují je např. ironie, mnozí lidé se mezi sebou baví běžně ironicky, ale přitom to často bývá skryté útočení. Záleží, ale také jak to vnímá samotný jedinec, který je „obětí“ ironie, jestli to bere jako srandu anebo se cítí ohrožen. U všech útočných projevů agresivity záleží hlavně na tom, jak to vnímá sama oběť.

Jak vidíme, otázka agresivity může být velice diskutabilní. Existuje na ni mnoho pohledů. Za agresi může každý z nás považovat něco jiného.

Obecně se však za agresi má vše, dle již výše zmiňované definice Jandourka (2001) a jí podobné.

1.1 Determinanty agresivity

Agresivita se zde neobjevila jen tak, musí ji něco způsobovat. Existuje několik příčin, které u nás zvyšují tendenci k agresivnímu chování, reagování. Tyto faktory by se daly klasifiko-

vat na vnitřní a vnější. Existují také různé teorie, které vidí příčinu agresivity v něčem jiném než ty druhé, např. Lorenz (1950 in Hayesová 2003) je například toho názoru, že agrese je dána vrozenými, genetickými faktory a tyto faktory mají za následek automatické nepřátelské reakce vůči druhým. Podle této teorie by byl tedy jedinec předurčen k agresivnímu reagování na ostatní lidi a jeho reakce by byla vždy na ohrožující podnět agresivní.

Bandura (1976 in Hayesová 2003) je zase toho názoru, že agresivita vzniká na základě naučeného chování, nápodoby. Tedy, že se učíme jednat a reagovat agresivně na základě pozorování lidí okolo nás a na základě toho, že vidíme, že se nám tento způsob chování vyplatí.

Naopak Dollard (1939 in Hayesová 2003) bere agresi jako reakci na frustraci, kdy se jedinci nedaří uspokojit své potřeby a svou frustraci, nespokojenost ventiluje skrze agresivní chování.

V dnešní době se však přistupuje k názoru, že je agresivita podmíněna multifaktoriálně. Vágnerová (2008) v tomto ohledu píše, že agresivita závisí na nahromadění různých vlivů a to na vrozených dispozicích, získaných zkušenostech a aktuálních podnětech.

Pokud je tedy agresivita způsobena multifaktoriálně, tak zde jsou některé z možných příčin:

1.1.1 Dědičnost

Do jaké míry se dají sklony k agresivitě zdědit?

Podle Čermáka (1999) existují studie, které poukazují na velkou roli dědičnosti v rámci agresivního chování, přisuzují jí větší vliv než jiným faktorům. Na druhou stranu však existují i studie, které výsledky těchto studií vyvracejí.

Jiný pohled na dědičnost má Vágnerová (2008), která předpokládá, že člověk má k agresivnímu chování takové vrozené dispozice, které jsou podle etologických teorií pro jedince užitečné k obraně vlastního teritoria, k jeho udržení či k vytvoření společenské hierarchie. Sklony k agresivnímu chování nejsou u každého jedince v rámci dědičnosti stejné. Zde působí vlivy jako historie, sociokulturní tradice dané společnosti jedince a zdali bylo v dané společnosti v rámci pozitivní selekce podporováno agresivnější, průbojnější chování.

Názor Vágnerové je velmi zajímavý a sahá až do samého počátku lidské existence, kdy se jedinec musel o svou existenci, život „poprat“, ať už s nepřítelem, nebo kořistí. To samé by

se dalo říci, že platí i v dnešní době, zde však nejde o přežití v pravém slova smyslu, spíše se jedná o prosazení sebe sama ve společnosti.

1.1.2 Biologické předpoklady

1.1.2.1 Poškození CNS

Sklon k agresivnímu chování, reagování může mít často příčinu v samotné ústředně našeho těla, tedy v centrální nervové soustavě.

Podle Vágnerové (2008) tendence k agresivnímu, útočnému chování mohou být z biologického hlediska dány určitou změnou ve funkci či struktuře mozku a to nejenom na základě genetické příčiny, ale také v důsledku poškození CNS způsobeném úrazem či onemocněním. Sklon k agresi není doposud v mozku jednoznačně lokalizován. Mluví se o změnách v korových i podkorových oblastech, poruchách jejich aktivity či vzájemné propojení obou. Jisté ale je, že pro předpoklad k agresivnímu chování je důležitá oblast prefrontální kůry, která má normálních okolností tlumivý vliv na podkorové struktury. Na základě poškození funkce prefrontální kůry dochází k nekorigovanému až asociálnímu chování jedince. Zajímavé je, že k porušení této oblasti může dojít i vlivem dlouhodobého a intenzivního stresu.

1.1.2.2 Hormony

Za naše agresivní, podrážděné chování mohou často různé hormonální změny v našem těle, např. Vágnerová (2008) předpokládá, že zvýšená tendence k agresivnímu chování, je spojeno s nízkou koncentrací serotoninu v krvi, která je spojena s jeho narušeným metabolismem. Zvýšená agrese může souviset i se změnami hladiny acetylcholinu, který souvisí s averzivními stavy spouštějící útočné stavy.

Další látkou, která má vliv na agresivní chování je dopamin, kdy jeho snižováním dochází k redukci agresivních projevů. Dále je tu noradrenalin, jehož nadprodukce zvyšuje v jedinci pocit napětí a strachu, tudíž může vést ke zvýšené agresivní pohotovosti.

Podle Vágnerové (2008) je jedním z dalších biologických předpokladů k agresivnímu chování pohlaví. Je všeobecně známo, že muži mají větší sklon k agresi. Je to dáno mužským hormonem testosteronem. Muži, kteří mají nadprodukci tohoto hormonu, jsou nápadně konfliktní a reagují agresivně i bez sebemenšího provokujícího podnětu. Jejich chování by se

dalo označit jako asociální. Tato dispozice k agresivnějšímu chování by se dala vysvětlit i biologickým vymezením mužské role, která vyžaduje větší bojovnost. Dominance mužů je navíc posilována očekáváním společnosti, která také u mužů agresivní projevy toleruje spíše než u žen.

1.1.2.3 Chromozomální abnormality

Příčiny agresivního chování se dají hledat i v chromozomálních vadách, jednu z takových vad uvádějí např. autoři Jacobson, Breton a Melvill (1965 in Hayesová 2003), kteří sledovali výskyt abnormality, kdy v mužských chromozomech je navíc chromozom Y, tedy mají chromozomy XYY. Zjistili, že tato abnormalita se vyskytuje více mezi vězni, než v normální populaci. Podle autorů je právě nadbytek chromozomu Y důvodem zvýšené agresivity, protože má za následek větší produkci mužských hormonů. Tyto studie se však v průběhu času nepotvrdily, neexistuje pro ně dostatek důkazů.

1.1.3 Duševní choroby

Co se týče duševní choroby jako příčiny, tak podle Vágnerové (2008) zvýšeným sklonem k agresivitě mohou trpět psychotičtí lidé a to v důsledku bludů či halucinací. Dále se zvýšeným sklonem k násilnému chování setkáváme u jedinců s asociální poruchou osobnosti.

Asociální nebo také disociální porucha osobnosti se podle Svobody (2006) porucha, kdy jedinec, který ji trpí, je bezohledný a při uspokojování svých potřeb nehledí na ostatní, svých potřeb chce dosáhnout za každou cenu. Jeho chování je v rozporu se společenskými normami. Trpí nedostatečným rozvojem vyšších citů a s tím spojenou absencí empatie, soucitu. Tito lidé jsou často agresory při šikaně, kradou, jako rodiče týrají své děti apod.

1.1.4 Vlivy prostředí

Prostředí je určitě jedním z hlavních determinantů agresivního chování. Obsahuje mnoho činitelů, které mají velký vliv na osobnost jedince a následně na jeho chování.

Podle Vágnerové (2008) má na jedince vliv především sociální složka prostředí, která jedinci poskytuje specifickou zkušenost, na základě které může u člověka docházet k posilování sklonu k agresivnímu chování.

Lidská agresivita může vzrůstat i na základě učení a to především prostřednictvím instrumentálního učení, napodoby či identifikace. Dítě napodobuje či se identifikuje s lidmi, které má kolem sebe a především pak s osobou, která je pro něj autoritou. K prvnímu takovému kontaktu jedince s okolím dochází už v rodině.

1.1.4.1 Rodina

Rodina je jedním z hlavních a prvotních činitelů při utváření lidské osobnosti. Co se jedinec naučí v rodině, už nikdy nezapomene. Proto se není čemu divit, že dítě, které je svědkem např. domácího násilí či má třeba pouze cholerického otce, se takhle samo později chová.

Podle Vágnerové (2008) může rodina v dítěti sklon k agresivnímu chování buďto posilovat nebo utlumovat a to na základě hodnotového systému rodiny, stylu výchovy, rodičovském chování a i na rodinou preferovaném způsobu reagování. Toto vše vytváří model, který pak dítě bere jako samozřejmý a plně jej akceptuje. Velkou roli v tomto období hraje napodoba, kdy dítě napodobuje chování lidí kolem sebe a rodina je prvotní sociální skupinou, se kterou má dítě kontakt.

1.1.4.2 Sociální skupina

Na jedince má podle Vágnerové (2008) dále vliv sociální skupina, kdy každý jedinec je členem nějaké té sociální skupiny. Tyto skupiny mají svůj vlastní hodnotový a normativní systém, podle kterého se pak člen řídí. Skupina určuje, co je akceptováno a co je odmítáno.

Hodnotový a normativní systém se může do určité míry u jednotlivých sociálních skupin lišit a z toho pak vyplývají i různé tolerance k agresivnímu chování.

Podle Vágnerové (2008) se najdou i takové sociální skupiny, které se vyznačují vysokou tolerancí k agresivnímu chování, ba naopak násilné chování podporují. Takovými skupinami jsou především skupinky adolescentů, kteří mají často extrémní postoj k agresi.

Někdy dochází k rozporu mezi normami a hodnotami majoritní společnosti s normami a hodnotami sociální skupiny. Tehdy se jedinec chová buďto podle toho, kde se právě nachází, nebo pokud má na něj sociální skupina silný vliv, tak nadřazuje hodnoty a normy skupiny nad hodnotami a normami obecnými.

1.1.4.3 Společnost

Společnost je velkým regulátorem lidského chování a to platí samozřejmě i o chování agresivním. Pokud jedinec žije ve společnosti, kde je agresivita chápána jako běžná součást lidského jednání; jako způsob, jak dosahovat svého, tak je jasné, že jedinec nebude mít zábrany se tak chovat, nebude mít strach z postihu. Velkou roli zde tak hrají normy a hodnoty dané společností, které se podle Vágnerové (2008) formují na základě její historie a současnosti. Společnost se neustále vyvíjí, dochází ke změnám hodnot, rozpadají se sociální vazby aj., proto se předpokládá, že do budoucnosti dojde k nárůstu agresivity.

1.1.4.4 Sociální role

Podle Vágnerové (2008) se agresivita může objevovat i v rámci určité sociální role, která toto chování vyžaduje. Jedná se například o povolání policistů, vojáků aj. Zde si ale toto povolání volí především lidé, kteří mají sklon k agresivnímu reagování.

Další sociální rolí, kde se počítá s agresivitou je role vůdce v nějaké asociální skupině.

Vůdce si zde musí svou pozici hájit a udržet ostatní členy skupiny v podřízené pozici a často k tomu využívá právě agresivitu, zastrašování.

1.1.4.5 Aktuální situace – faktory prostředí

Je jasné, že se jedinec nemusí chovat v nějaké situaci vždycky stejně. Na jedincovo chování má vliv mnoho věcí, jeho aktuální psychický stav, prostředí a jiné okolnosti situace. Podle Vágnerové (2008) právě aktuální situace respektive určité prostředí, ve kterém se jedinec nachází, bývá spouštěčem agresivního chování. Za jiných okolností by třeba jedinec reagoval jinak, nebo alespoň ne tak nepřiměřeně. Riziko agresivního chování zvyšuje například absence pravidel nebo naopak přísný řád a rigidní hierarchie, nadměrné nakupení lidí či nejasná a nepřehledná situace. Sklon jedince reagovat agresivně je závislý nejen na prostředí, ale také na jeho aktuálním stavu. Záleží, jak jedinec situaci vnímá, na kolik je pro něj frustrující, stresující.

Donnerstain a Wilson (1979 in Hayesová 2003) dále uvádí situace, které mohou zvýšit pohotovost jedince k agresivnímu chování, jako je hlučné prostředí (pokud, ale mohli jedinci hladinu hluku regulovat, byli méně ve stresu, méně agresivní)

Podle Barona a Bella (1979 in Hayesová 2003) reagují jedinci častěji agresivně, když je horko. K nejvíce napadením podle nich dochází za horkých letních večerů ve městech.

1.1.5 Užívání psychoaktivních látek

Na zvýšenou pohotovost k agresivitě může mít samozřejmě vliv i požití různých látek působících na psychiku jedince. Určitě jste si někdy všimli, že např. opilí lidé bývají často agresivní a útoční vůči svému okolí, podle Vágnerové (2008) je to zapříčiněno tím, že požití psychoaktivních látek jako je např. alkohol či různé amfetaminy mají zase za následek sníženou kontrolu jedince nad svým chováním, sníženou citlivost k utrpení oběti či velké emoční nabuzení, napětí, které si musí někde vybit.

1.2 Projevy agrese

Pod pojem agrese spadá velké množství agresivních projevů. Pro bližší představu zde uvádím základní dělení agrese. To, jakým způsobem zaútočí agresor, má pak vliv i na jedincovu reakci. Dá se předpokládat, že na verbální agresi bude „oběť“ reagovat taktéž verbální agresi. Zde vám proto uvádím možné agresivní projevy, ať máte představu, čemu může oběť agrese čelit a na druhou stranu, jakým agresivním způsobem může reagovat.

Agrese se dá rozdělit na:

1. přímá a nepřímá

- přímá agrese – zjevná (bití, nadávky)
- nepřímá – skrytá (ironie, pomluvy)

2. verbální a brachiální (fyzickou)

- verbální – nadávání, urážky aj.
- brachiální – napadení, vražda aj.

3. bez vnějších projevů a s vnějšími projevy

- bez vnějších projevů – agrese na úrovni myšlení, jedinec se musí kontrolovat, aby nedošlo k agresi s vnějším projevem.
- s vnějšími projevy – verbální agrese, fyzické napadení jiné osoby, destrikce (ničení předmětů)

4. přenesená – agrese je přenesena na náhradní objekt, než je podnětový

5. autoagrese a heteroagrese

- autoagrese – agrese zaměřená na vlastní osobu
- heteroagrese – agrese zaměřená vůči druhým lidem

Jandourek (2001) rozděluje agresi podle stupně závažnosti

1. agrese myšlenková (na úrovni představ)
2. agrese verbální
3. fyzická agrese zaměřená vůči věcem
4. fyzická agrese zaměřená vůči lidem

2 KONFLIKTY MEZI LIDMI

V této kapitole se chci věnovat konfliktům a to konfliktům interpersonálním, tedy mezi lidmi. Právě konflikty vyvolávají v lidech emoce a následné reakce, často během nich dochází k agresivnímu chování, ať už jako reakce na chování protivníka anebo při prosazování svého názoru, postojů aj. Často se do konfliktu můžeme dostat jen tak, když někomu nepadne do oka nebo když potkáme jedince, který si chce na nás vybit svou zlost. Konflikt je jakási negativní interakce mezi lidmi. S pojmem interpersonální konflikt se pojí

„Lidské bytosti se k sobě nechovají jen přátelsky. Také se nadšeně účastní válek, hádají se, perou se a dokonce se vraždí.“ (Hayesová 2003, s. 116)

Podle literatury je konflikt podle Čápa a Mareše (2001) označením pro širokou škálu různých situací, kdy působí rozporuplné motivy, cíle jedinců či jen okolní podmínky a vlivy.

Interpersonální konflikt je zase podle Kohoutka (1998) takový konflikt, který je vzniklý mezi jedincem a jiným jedincem, mezi jedincem a skupinou či mezi skupinou a skupinou.

Podle Spurného (1996), co se týče interpersonálních konfliktů, tak se nejčastěji setkáváme s konflikty v podobě tzv. konfliktních situací. Při těchto situacích vzniká konfliktní vztah, jehož zdrojem je nejčastěji manipulativní či agresivní chování vyvolané jedním (či několika) z účastníků konfliktu.

S konfliktní situací se pojí pojem incident, což je podle Spurného (1996) typ konfliktní situace, která vzniká náhle, má rychlý průběh a silný konfrontační charakter. Pojem incident zmiňuji proto, že v mé praktické části, konkrétněji v mém dotazníku, odpovídají respondenti právě na otázky, jak by reagovaly v určitých situacích a ty mají podobu incidentu, tedy vznikly mezi agresorem a obětí (respondentem) náhle a mají rychlý průběh.

2.1 Souvislosti s konfliktní situací

Jak už jsem se zmínila výše, tak konfliktní situace je podle Spurného (1996) podoba interpersonálního konfliktu, kdy vzniká konfliktní vztah, jehož zdrojem je nejčastěji manipulativní či agresivní chování vyvolané jedním (či několika) z účastníků konfliktu.

2.1.1 Činitelé ovlivňující konfliktní situaci

Zde uvádím několik činitelů, na základě jejichž působení se pak odvíjí průběh a celková podoba konfliktní situace (incidentu) a mají tedy vliv i na chování účastníků.

Spurný (1996) ve své knize uvádí tyto činitele:

- **Množství účastníků konfliktní situace**
- **Role účastníků konfliktní situace:** role agresora, oběti, aktivních účastníků, přihlížečích aj.
- **Vztahy mezi účastníky konfliktní situace:** vyrovnané, nevyrovnané, soupeření, spolupráce.
- **Prostředky použité k dosažení jedincových cílů:** způsob dosahování svého - nonverbálně, slovně, fyzicky, psychologicky aj.
- **Míra neslučitelnosti postojů aktérů konfliktu**
- **Podmínky konfliktní situace:** délka trvání konfliktu, průběh, příčina vzniku konfliktu, následky konfliktu + fyzikální, místní aj. faktory

2.1.2 Účastníci konfliktní situace

Každý z účastníků konfliktní situace v ní má určitou roli, která se taktéž podílí na podobě dané situace.

Spurný (1996) uvádí tyto účastníky a jejich role:

- **Problémový jedinec, agresor:** jedinec, který bývá iniciátorem konfliktu. Je pro něj typické vnucování svých zážitků a postojů ostatním lidem. Své zájmy vnucuje především pomocí agrese a při konfrontaci není schopen přistoupit na rozumné argumenty. Má problémy se svou emocionalitou a z toho důvodu není schopen zvážit podmínky a způsoby svého chování. Takový jedinec vytváří mezi lidmi nepříjemnou atmosféru a vyvolává pasivní či aktivní reakce okolí.
- **Oběť agresora:** jedná se o jedince (či skupinu), proti kterému je veden útok iniciátora konfliktu a při kterém mu hrozí materiální, fyzická či psychická újma. Jedinec se může stát obětí pro své vlastnosti, chování, jednání či sociální pozici.

- **Ostatní účastníci konfliktní situace:** tito jedinci mají zpravidla určitý vztah k agresorovi či oběti konfliktní situace. Často to jsou jedinci zastávající se oběti, a kteří se snaží zastavit útok agresora.

2.1.3 Příčiny vyvolávající konfliktní situaci

Na počátku každého činu je nějaký vyvolávající podnět, tak to mu je samozřejmě i u konfliktů, bývají něčím vyvolány. Následující příčiny konfliktogenního chování jsou brány z pohledu agresora, avšak některé z nich mohou mít vliv i na reakci oběti.

Podle Spurného (1996) se jedná o situace, slova či projevy chování, které vyvolávají násilné chování a tudíž vznik konfliktní situace.

Spurný (1996) dále uvádí tyto příčiny:

- **Averzivní stimulace:** situace, které jsou pro jedince emočně nepříjemné, cítí napětí, např. když jedince někdo napomíná, když dlouho na něco čeká aj.
- **Disinhibice vyvolána drogami:** ztráta zábran, zvýšená reaktivita jedincových emocí a zvýšená tendence k nějakému jednání, které bychom jinak neuskutečnili, na základě požití alkoholu, drog či léků.
- **Přítomnost podnětu podporujícího násilí či skupinová podpora:** např. násilí v televizi, či podnět ze strany skupiny k agresivnímu chování, již je jedinec členem.
- **Absence alternativních voleb:** jedinec je zahrán do kouta a cítí se ohrožen, proto se uchyluje k útočnému jednání. Takové chování vidí jedinec jako jediné východisko ze situace.
- **Psychotická interpretace „normálního“ chování:** případy, kdy jedinec na základě špatného vnímání a vyhodnocení určité situace vidí agresi i tam, kde není a na základě špatného vyhodnocení a paranoidní představy může takový jedinec vyvolat konflikt.
- **Používání barbrů:** barbry jsou slova či fráze, které jsou urážejícího či provokativního rázu a jejich použití vůči druhému může vyvolat konfliktní situaci.
- **Očekávání odměny za násilí:** jedinec vyvolá nějaký konflikt, za který získá sociální ocenění.

- **Životní změny a stresory:** vznik či neřešení náhlé životní situace, stresorů může u jedince vyvolat nepřiměřené reakce – agresivní či konfliktogenní jednání.

3 REAKCE JEDINCE NA AGRESIVNÍ CHOVÁNÍ ZAMĚŘENÉ VŮČI JEHO OSOBĚ

Reakce jedince, se často odvíjí od toho, jak sám jedinec situaci chápe, jak na něj působí, co v něm vyvolává za pocity. Pokud na něj působí ohrožujícím dojmem, klade na jedince vyšší požadavky, tak o této situaci můžeme hovořit jako o situaci zátěžové. Na to, zdali je ta daná situace pro jedince zátěžová, má vliv např. jedincova frustrační tolerance.

Možných způsobů reakcí jedince může existovat celá řada, každý z nás je totiž jiný, má jiné pohnutky k určitému způsobu chování a proto může reagovat jinak. Různé situace v něm mohou vyvolat různé pocity a následné reakce. Záleží na tom, jak sám jedinec situaci zhodnotí, jak ji prožívá, co pro něj znamená. Například co u jednoho člověka vyvolá pocit strachu či naštvaní, to může druhý jedinec přejít mávnutím ruky a nijak nereagovat.

Na naše zhodnocení, chápání a následnou reakci má vliv několik činitelů, více až ale v kapitole Determinanty reakce jedince.

3.1 Reakce jedince na agresivní chování zaměřené vůči jeho osobě jako reakce na zátěžovou situaci

Jak už jsem se zmiňovala výše, reakce jedince se odvíjí od toho, jak tu určitou situaci chápe, jak ji zhodnotí, co při ní prožívá. Pokud by v jedinci vyvolávala nepříjemné pocity, mohli bychom pak říci, že ta daná situace je pro něj zátěžová. Takovou zátěžovou situací může být pro mnohé z nás i konfliktní situace, při které figurujeme jako oběť.

Zde bych jen uvedla pár vět k termínu zátěžová situace z odborné literatury, ať si vytvoříme jasnější představu, co to ta zátěžová situace vlastně je.

Tak např. podle Čápa a Mareše (2001) se jedná o zátěžovou situaci tehdy, kdy jsou na jedince kladeny větší požadavky a jsou ztíženy podmínky pro jedincovu činnost. Jedinec při zátěžových situacích může pociťovat pocit ohrožení nebezpečí. Při takových pocitech dochází nejen k psychickým, ale také fyziologickým změnám. V organismu dochází ke zvýšené sekreci hormonů, především kortizolu, dále se jedinci zvyšuje krevní tlak a vylučování cukrů a tuků do krve. Takovýto stav v organismu nastává například i při afektivním jednání. Opakované působení různých zátěžových situací na jedince, může mít za následek různé patologické reakce či onemocnění.

Podle Vágnerové (2004) se jedná o zátěžovou situaci tehdy, pokud jedince situace nadměrně zatěžuje či ohrožuje, ubírá na jedincově spokojenosti a ohrožuje jedincovu celkovou tělesnou i duševní pohodu.

Jedinec při zátěžových situacích reaguje nejčastěji dvěma způsoby, vycházejících ze dvou fylogeneticky starých mechanismů, a to jsou útok a únik:

1. Útok

Podle Vágnerové (2008) se jedná o aktivní variantu vypořádávání se s ohrožující a nepřijatelnou situací. Jedinec se při útoku zaměřuje buďto přímo na zdroj ohrožení nebo hledá náhradní objekt. Dojít může i k autoagresi, kdy jedinec obrátí agresi vůči sobě samému např. v podobě nadávání a obviňování sebe sama, sebepoškozování či v podobě sebevražedných tendencí. Reagovat agresivně je dáno jedinci už od narození, ale může se rozvíjet i učením. Pozitivním druhem agrese je asertivita – zdravé sebeprosazování s ohledem na práva druhých i platných norem.

2. Únik

Podle Vágnerové (2008) jedinec není schopen se se zátěžovou situací vypořádat, a proto volí únik, útěk z této situace. Jedinec nechce danou situaci řešit, nepřipouští si ji, popírá ji.

Toto jsou dva hlavní způsoby obranné reakce jedince. Tyto reakce se často nevyskytují jen v té jedné určité podobě, ale mohou se vzájemně prolínat a propojovat.

Čáp s Marešem (2001) dále uvádí reakci tzv. znehybnění, strnutí, kdy jedinec není schopen jakékoliv reakce a čeká, co se bude dít.

Existuje celá řada možných variant reakcí jedince na zátěžovou situaci. Útok a únik jsou pouze základní skupiny obranných reakcí.

3.2 Determinanty reakce jedince

V této kapitole, bych se chtěla věnovat činitelům, kteří ovlivňují prožívání a následné chování jedince při reagování na určitý podnět (v našem případě tedy na agresivní chování zaměřené vůči jedinci). Výsledná reakce jedince není ovlivněna jen jedním prvkem, ale podílí se na ní celá řada činitelů.

3.2.1 Temperament

Temperament je jednou ze základních složek osobnosti a je nám dán od narození. Jak uvádí Vágnerová (2004), tak na temperamentu záleží převažující způsob reagování, prožívání a chování jedince. Ovlivňuje hodnocení různých situací, zdali je jedinec považuje za ohrožující nebo žádoucí.

Často můžeme slyšet, že je někdo horká hlava, že nejdříve jedná a pak přemýšlí nebo, že ho nic nevytočí apod. a takovýto vrozený způsob reagování má na svědomí právě temperament. Určuje, jakým způsobem budeme reagovat na okolí.

Při kontaktu s lidmi podle Vágnerové (2004) temperament ovlivňuje:

- Způsob chování – celková reaktivita jedince. Zde záleží na energetické složce temperamentu.
- Způsob zpracování a hodnocení podnětů – záleží na emoční složce temperamentu

Součástí temperamentu jsou temperamentové rysy, tedy prvky, které jsou obsaženy v osobnosti člověka (spontaneita, impulzivnost aj.).

Podle Vágnerové (2004) dají rozdělit dle tří hledisek a to z hlediska emočního prožívání, celkové reaktivity jedince a vegetativních reakcí.

1. Emoční prožívání

- Určuje intenzitu, stabilitu a vyrovnanost citů, celkové ladění jedince – optimismus, pesimismus, lhostejnost, klid, podrážděnost.
- Emoční labilitu či stabilitu a emoční reaktivitu – citlivost k vnějším podnětům, souvisí s emoční stabilitou, kdy emočně stabilní jedinec je méně dráždivý.
- Intenzita a hloubka citů bez ohledu na charakter podnětů

2. Celková reaktivita

- Intenzita reakcí jedince, bez ohledu na povahu podnětů, které tyto reakce vyvolaly
- Stabilita a vyrovnanost reakcí
- Impulzivita reakcí a míra odolnosti vůči vnějším podnětům

- Rychlost reakcí a myšlení

3. Vegetativní reakce

- Ovlivněny autonomním nervovým systémem (ANS)
- Síla a vyrovnanost vegetativních reakcí

3.2.1.1 Typologie temperamentu

Existuje několik typů temperamentu, které se vyznačují určitým způsobem prožívání, chování a reagování jedince. U každého z nás však není přítomna vždy jen jedna vyhraněná podoba temperamentu, ale dochází ke kombinaci jednotlivých temperamentových rysů. Pro představu, jaké existují „typy“ lidí, jakým převážným způsobem prožívají, chovají se a reagují, zde uvádím několik základních typologií temperamentu, které jsem našla ve Vágnerové (2004):

1. Typologie podle Hippokrata

Podle Hippokrata je typ temperamentu jedince dán na základě převahy jedné ze čtyř tělesných šťáv v těle jedince. Jedná se o žluč, krev, hlen a černou žluč. Na základě těchto tělních tekutin, existují podle Hippokrata tyto temperamentové typy:

- Žluč – choleric: jedná se o jedince s rychlým tempem, často podrážděného, jehož emoční prožívání je silné a nevyrovnané. Reakce jedince jsou typické výkyvy.
- Krev – sangvinik: jedinec se vyznačuje rychlým tempem. Pro tohoto jedince je typická veselá nálada. Emoční prožívání je slabé a povrchní a reaguje proměnlivě v závislosti na vnějších podnětech.
- Hlen – flegmatik: jedinec má pomalé osobní tempo, vyrovnanou náladu, emoční prožívání je slabé a ulpívavé, reakce jsou nenápadné.
- Černá žluč – melancholik: jedinec s pomalým osobním tempem. Celková nálada lidí s tímto temperamentovým typem je smutná, emoční prožívání je silné a ulpívavé. Tito jedinci reagují velmi pomalu a jejich reakce jsou slabé.

2. Kretschmerova temperamentová typologie

Ten temperamentové typy odvozuje na základě tělesné konstituce a rozlišuje tři temperamentové typy:

- Pyknický typ

Jedná se o jedince malého růstu se sklony k hromadění tuku. Tento jedinec má větší hlavu, břicho a kratší končetiny. Tomuto jedinci odpovídá cyklotymní typ temperamentu, což znamená, že jedinec je realistický, otevřený, přizpůsobivý a se zájmem o okolní svět. Reakce jsou přiměřené podnětu a jsou jednoznačné

- Astenický typ

Postavou se jedná o štíhlého, vysokého jedince s malou hlavou a dlouhými štíhlými končetinami. Tomuto jedinci odpovídá schizotymní temperamentový typ – prožívání takového jedince kolísá mezi dráždivostí - lhostejností a přecitlivělostí - emočním chladem. Tito jedinci jsou špatně čitelní, mohou si myslet jedno, ale chovají se jinak. Je to jedinec uzavřený, s malým zájmem o své okolí, nepřizpůsobivý. Reakce jsou často nejednoznačné a nesrozumitelné. Občas jsou reakce nepřiměřené intenzitě podnětu

- Atletický typ

Jedná se o jedince, který má silnou kostru a vyvinuté svalstvo. Tomuto tělesnému typu odpovídá viskózní temperamentový typ – tento jedinec je pak pomalý, důkladný se sklonem k rigiditě a s nedostatkem kreativity a představivosti. Uvažování a jednání těchto lidí je stereotypní a reakce se soustředí v rozmezí od výbušnosti až po netečnost

3.2.2 Dimenze osobnosti

Na způsobu chování a reagování na ostatní lidi se nepodílí jenom temperament, ale také převažující podoba každé z pěti základních dimenzí osobnosti.

Podle Vágnerové (2004) vycházejí dimenze osobnosti z komplexu psychických vlastností jedince.

Tyto psychické vlastnosti pak u jedince ovlivňují např. jeho postoj k lidem, převahu racionálního či iracionálního uvažování aj.

Vágnerová (2008) uvádí a popisuje následující dimenze osobnosti:

1. Dimenze introverze a extraverze

Jedná se o dimenzi, která rozděluje jedince dle převažujícího zaměření a z toho vyplývajícího zaměření chování a prožívání. Tyto pojmy zavedl poprvé C. G. Jung

- Extravertní jedinec: jedná se o společensky zaměřeného jedince, který je zaměřen na okolní vnější svět. Extravertní jedinec snadno navazuje kontakty s ostatními lidmi, je aktivní, ale také velmi impulzivní a nechá se lehce vytočit. Tento jedinec je velmi důvěřivý, konformní a méně citlivý. Lehce se přizpůsobuje a má rád změnu. Těžce se kontroluje.
- Introvertní jedinec: jedná se o jedince zaměřeného do sebe, na svůj vnitřní svět, je nesociální. Jedná se o uzavřeného jedince, který nesnadno navazuje kontakty s druhými, reagování je pasivní a zdrženlivé, v uvažování je nedůvěřivý, řídí se svým subjektivním názorem. Emočně je pesimistický, citlivý a dráždivý, vysoce se sebekontroluje.

Podle Junga jsou v osobnosti jedince obsaženy oba dva typy, jeden ve vědomí, ten se projevuje navenek v chování a druhý na úrovni nevědomí.

2. Dimenze emoční labilita a stability

Autory těchto pojmů jsou R. B. Cattell a H. J. Eysenck. Tato osobnostní dimenze je odvozená od obecné reaktivity jedince, přiměřenosti jeho reakcí na podnět a celkové vyrovnanosti osobnosti.

- Emoční stabilita: reagování na podněty je u emočně stabilního jedince přiměřené k intenzitě podnětu. Tento jedinec je přiměřeně citlivý, optimisticky laděný, citově zralé emoční prožívání a tento jedinec je převážně klidný. Osobnost je přizpůsobivá. Odolnost k zátěži je u tohoto jedince normální. Jedinec se přiměřeně ovládá a o sobě přiměřeně sebehodnotí
- Emoční labilita: takový jedinec reaguje nepřiměřeně na podněty, až příliš intenzivně. Jsou zde patrné výkyvy v reakcích. Emoční prožívání je nevyrovnané, tento jedinec je často neklidný, úzkostný, citově nezralý a přecitlivělý. Jedinec se těžce přizpůsobuje a

na základě toho může mít různé obtíže. Emočně labilní jedinci mají sníženou odolnost k zátěži. Tito jedinci se dále těžce sebeovládají.

3. Dimenze dominance a submise

Tato dimenze vyjadřuje tendence jedince v chování k ostatním lidem. O této dimenzi píše ve svém díle T. Leary.

Tato dimenze rozlišuje to, zdali jde o jedince, který chce ostatní ovládat respektive nenechat se ovládat ostatními anebo, zdali se jedná o jedince, který se nechá ovládat ostatními, podřizuje se jim. Na základě tohoto zaměření se pak jedinci chovají k druhým lidem.

Předpokládá se, že sklon k dominanci je dán geneticky a dále se rozvíjí učením. Sklon k dominanci vyjadřuje i sklon k agresivitě.

- Dominance: energetický až agresivní způsob reagování, velká snaha jedince o sebeprosazení. Tento jedinec je velice jistý sám sebou a má velké sebevědomí. Tito jedinci mají tendence ovládat druhé a přikazovat jim. Tito jedinci se vyznačují pevnou vůlí, svou nepřizpůsobivostí a neústupností.
- Submise: submisivní jedinci reagují mírně, nejde jim o sebeprosazení. Jedinec má nízké sebevědomí a jsou nejistí. Zaujímají často podřízenou roli, poslouchají příkazy ostatních.

4. Dimenze hostility a lásky

Autorem je T. Leary a tato dimenze vyjadřuje vztah jedince k okolí na emocionální úrovni. Určuje, zdali je jedinec k ostatním přátelský nebo je odmítá. T. Leary hostilitu a lásku dále kombinuje s dominancí a submisí.

- Dominance a láska: jedná se o zodpovědného jedince, který přebírá zodpovědnost k lidem, kteří jsou mu podřízeni. Jedinec je sice dominantní, ale také je ochraňující k lidem, kterým má snahu pomáhat
- Dominance a hostilita: jedinec, který se chce prosadit za každou cenu, nebere ohled na ostatní a je velice bojovný.
- Submise a hostilita: jedinec je negativistický, podezřívavý k okolí a závislý na někom, na kom se pouze přživuje.

- Submise a láska: jedná se o nekonfliktního jedince, který má rád svět kolem sebe. Často se stává závislý na dominantním jedinci, skrz kterého prožívá úspěchy.

5. Dimenze senzitivity a rozumovosti

Tato dimenze vychází z tendence jedince vyhodnocovat a reagovat na situaci citově anebo rozumově, tedy racionálně či iracionálně.

Ve vztahu k introverzi a extroverzi se dají rozlišit tyto čtyři typy:

- Extravertní rozumový typ: jedinec chápe a hodnotí situace na základě objektivní zkušenosti okolí.
- Introvertní rozumový typ: racionálně uvažující jedinec, konzervativní.
- Extravertní citový typ: jeho hodnocení situací a následné chování je ovlivněno jeho emočním prožíváním, které je zase závislé na společensky ustálených způsobech chování. Přejímá od společnosti její názory a postoje a podle toho se pak taky chová.
- Introvertní citový typ: tento jedinec se řídí svými vlastními pocity. To, co si jedinec myslí, to co si představuje je pro něj důležitější než sama skutečnost.

3.2.3 Autoregulace emocí

Reakce jedince může záležet i na tom, do jaké míry se jedinec nechá či nenechá ovládnout svými emocemi. Někdy se nám může stát, že máme sto chutí někomu vynadat či někoho udeřit, ale na základě autoregulace své nutkání potlačíme a ovládneme se.

Podle Vágnerové (2004) jedinec může své emoce buďto potlačovat nebo posilovat, snažit se o jejich udržení. Na jedincovu snahu o regulaci některých jeho emocí, má vliv to, zdali jsou pro jedince ty určité emoce nepříjemné, nebo naopak příjemné, zdali nechce či chce vyjadřovat určité emoce před ostatními nebo zdali jsou v rámci společenských norem určité emoce přijatelné nebo ne.

Zde se opět objevuje význam společnosti (ať už společnosti jako takové anebo určitých sociálních skupin) na chování jedince, která působí jako vlivný regulátor jedincových projevů. Proto je důležité, co společnost (skupina) akceptuje a co ne např. v oblasti agresivních projevů.

Podle Vágnerové (2004) ovládání emocí není jednoduchou záležitostí. Navíc jednotlivé emoční prožitky jsou různě obtížně regulovatelné. To je dáno tím, že jsou ovládány různými neurálními okruhy v mozku a jsou spojeny s aktivitou různých autonomních systémů. Na ovládání emocí se u jedince dále podílí různé dovednosti, tyto dovednosti se však nedají generalizovat a to má za následek to, že jedinec, který umí regulovat určitou svou emoci, nemusí umět ovládat emoci nějakou jinou, např. jedinec, který umí regulovat svůj smutek, nemusí umět regulovat svůj vztek.

Podle Vágnerové (2004) je schopnost regulovat své emoce dána geneticky a dále je rozvíjena učením v rámci procesu socializace. Emoční regulace závisí na dobré funkci kůry čelního laloku.

Emoční regulace se podle Vágnerové (2004) může zaměřovat dvěma směry:

1. Regulace na úrovni podnětu

Jedná se o vyhledávání nebo vyhýbání se situacím, podnětům, které mohou ty dané emoce vyvolat. Nebo jedinec změní vlastní zhodnocení dané situace. Zde je ovšem problém, že pokud si jedinec určitou situaci zkreslí, přeinterpretuje, tak jeho reagování pak může být nepřesné. V některých situacích je však toto zkreslování pozitivní, např. v situaci, kdy těžce nemocný jedinec vidí situaci pozitivněji, než ve skutečnosti je.

2. Regulace na úrovni reakce, kterou daná emoce vyvolala

Jedinec potlačuje danou reakci nebo volí náhradní objekt odreagování. Potlačení reakce má potom vliv na samotné prožívání, které zmírňuje. Dlouhodobější potlačování emočních prožitků však může mít negativní vliv a to v podobě somatických obtíží či adaptačních problémů.

3.2.4 Míra frustrační tolerance jedince

Dalším z možných determinantů jedincovi reakce může být jedincova frustrační tolerance. Tedy jakási odolnost vůči zátěžovým situacím. Tato tolerance určuje, kdy jedinec ještě bere určitou situaci za nezávažnou (nezátěžovou) a kdy už cítí pocit ohrožení.

Podle Vágnerové (2004) jde o komplex protektivních faktorů, které jedinci pomáhají zvládat nepříznivé situace tak, aby byla zachována jedincova duševní rovnováha bez použití

neadaptivních psychických reakcí. Míra frustrační tolerance není u každého jedince stejná. Na tom, zdali je ta daná situace pro jedince zátěžová, se podílí:

- Interpretace a hodnocení dané situace jedincem, zdali ji chápe jako situaci ohrožující jeho osobu.
- Subjektivní emoční prožívání dané situace – zdali v jedinci převládá strach, úzkost nebo zažívá pozitivní emoce.

Míra frustrační tolerance u jedince záleží na jedincově věku, temperamentu, inteligenci, typu výchovy v rodině, stavu organismu, vlastním sebepojetí jedince a dostupnosti sociální opory.

3.2.5 Aktuální psychický stav jedince

Na způsob reakce jedince může mít vliv i jeho aktuální psychický stav – jedincova psychická pohoda či nepohoda. Za takovou nepohodou jedince může být to, že je frustrovaný, prožívá konfliktní situaci, stres, cítí vnitřní napětí. Je všeobecně známo, že frustrovaný člověk, člověk ve stresu je mnohem více podrážděný a nechá se lehčeji vytočit.

Spurný (1996) k tomuto tématu uvádí, že nahromadění vnitřních konfliktů vyvolává v jedinci velké napětí a zvyšuje citlivost k vnějším podnětům. Pokud se tedy objeví vhodný spouštěcí podnět, tak se jedinec neudrží, ventiluje své vnitřní napětí a to nejčastěji v podobě agresivního nebo manipulativního chování.

O působení frustrace na jedince pojednává i Dollardova teorie frustrace – agrese (1939 in Hayesová 2003), která předpokládá, že jedinec, který je frustrovaný, reaguje vždy agresivně. Tato teorie však není zcela potvrzena. Mnozí badatelé tvrdí, že někteří frustrovaní jedinci reagují pasivněji.

Jedincův psychický stav může dále negativně ovlivnit i obyčejné onemocnění, kdy člověk není zcela v dobré kondici a může být podrážděnější.

Na pozitivní náladu jedince může mít zase vliv nějaká šťastná událost, která se jedinci stala aj.

3.2.6 Vlivy prostředí – aktuální situace

Na reakci jedince v tu danou chvíli může mít vliv i prostředí či atmosféra, za které k incidentu došlo. Zde bych zařadila nejen vliv prostředí z fyzického hlediska, ale také, kdo je incidentu přítomen, jaká panuje atmosféra mezi účastníky konfliktu či ve skupině jejichž jsou účastníci členy.

Jak už jsem se zmiňovala v kapitole 1.1.4.5, tak podle Donnersteina a Wilsona (1979 in Hayesová 2003) může mít na jedincovu reakci vliv hlučné či tiché prostředí. Podle nich reaguje jedinec častěji agresivně v hlučném prostředí.

Podle Barona a Bella (1975 in Hayesová 2003) mají zase lidé větší tendence reagovat agresivně za horka, než za chladu.

Podle Vágnerové (2008) zvyšuje riziko agresivního chování situace, kdy nehrozí jedinci za jeho chování nějaký postih, trest, kdy je absence pravidel či naopak, pokud panuje např. ve skupině přísný, rigidní řád.

Na jedincovu reakci může mít vliv i např. to, kdo je při konfliktu přítomen. Jedinec se může chovat jinak, když je sám s agresorem nebo, když je přítomno více lidí. Na základě lidí, kteří jsou při situaci přítomni, může jedinec chtít regulovat své reakce. Může je buďto potlačit, protože má strach z reakce okolí nebo naopak může „frajeřit“, aby se před někým ukázal. Na to může mít vliv atmosféra ve skupině, jakou jedinec zaujímá ve skupině roli, cíle a normy skupiny aj. Tomu všemu se souhrnně říká skupinová dynamika.

Podle Skupinová dynamika - Wikipedie, otevřená encyklopedie se pod pojmem skupinová dynamika skrývá souhrnný název pro procesy, které mají vliv na skupinové dění. Je složena z mnoha prvků – cíle a normy skupiny, vedení a motivace skupiny, interakce a komunikace ve skupině, struktura skupiny a role jejich členů, fáze vývoje skupiny a atmosféra ve skupině.

4 ADOLESCENCE

4.1 Charakteristika

Vágnerové (2004) vymezuje toto období takto:

- Období přibližně mezi 15-20 rokem věku (individuální)
- Pohlavní dozrávání (období 1. pohlavního styku = nová zodpovědnost, zkušenost)
- Dokončování tělesného růstu, dozrávání tělesných orgánů a nervové soustavy, lepší koordinace všech pohybů
- Paměť převažuje dlouhodobá, úmyslná a logická
- Dokonalá koncentrace
- Dosažení právní dospělosti
- Jedinec je rád v kontaktu s jinými lidmi - na počátku období jedinec nesetrvává v dlouhodobém vztahu, to až na konci období adolescence.
- Jedinec pokračuje ve vytváření své identity. Dochází k dotváření a specifikaci jednotlivých složek.
Období řečnictví a filozofování – jedinec hledá sám sebe, klade si otázky – kdo jsem, proč tu jsem, kam směřuji.
- Zaměření na budoucnost, adolescent má pocit, že budoucnost mu nabízí mnoho možností. Pokud má naopak jedinec z budoucnosti strach, zaměřuje se na současnost.
- Potřeba neodkladného uspokojení to znamená, že jedinec má tendence dosahovat cílů v kratší době, než je normálně nezbytné. Odklad je totiž pro jedince značnou zátěží. V důsledku toho pak může docházet k ukvapeným sňatkům, jedinec, co chce své auto, si ho ukradne apod.
- V oblasti psychosociální se jedná o přechodné období podle Eriksona (1968 in Vágnerová 1999) se jedná o tzv. psychosociální moratorium. Je to období mezi dětstvím a dospělostí, kdy jedinec chce určité výhody dospělosti, ale na druhou stranu se bojí a odmítá přijmout zodpovědnost a povinnosti spojené s dospělostí. Adolescenti si tudíž vytvá-

řejí svou vlastní kulturu. Chtějí volnost a experimentovat, nechut' k definitivnímu řešení své aktuální situace.

Přechod do dospělosti je v některých kulturách jasně daný a to rituálem dospělosti a není zapotřebí přechodného období.

- Úsilí o absolutní řešení v citové oblasti a i v morálním hodnocení. Adolescenti akceptují jen to, co má pro ně absolutní platnost a podle toho se pak také chovají. Utvářejí se přísné závěry a jsou málo tolerantní k ostatním názorům.
- Adolescenti mají tendence ke zdůrazňování významu prožitků a vnějších projevů chování – preferují intenzivní prožitky (hlučná hudba, rychlá jízda, ...).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM

5.1 Cíle výzkumu a definice zkoumaného problému

Cílem mé praktické práce je statisticky prozkoumat, jakým způsobem reagují adolescenti ve městě Zlín na agresivní chování zaměřené vůči jejich osobě. Jde o to, zjistit jaká bude reakce jedince na základě intenzity podnětu, jestli budou respondenti mého výzkumu reagovat přiměřeně podnětu, či budou jejich reakce přemrštěné, přehnaně agresivní. Zdali řeší situace rozumově, například za pomoci rozhovoru s agresorem či pudově, kdy reaguje proti agresorovi například za pomoci verbální či fyzické agrese aj. Výzkum by měl také ukázat způsoby reakcí respondentů, které nejsou zase až tak obvyklé. Existují sice ustálené podoby reakcí, ale není dáno, že všichni lidé proto musí reagovat jen v těch určitých kategoriích.

5.2 Druh výzkumu

Na základě zkoumaného problému, jsem si zvolila kvantitativní druh výzkumu. Abych si mohla udělat obecnější obrázek, tak potřebuji získat data od velkého počtu respondentů a dále mi nejde o zjištění průběhu či důvodů nějaké aktivity, činnosti jedince, ale o její výsledek, v našem případě reakci. To mi umožňuje právě kvalitativní výzkum.

5.3 Proměnné

- Reakce adolescentů: jedná se o jakékoliv reakce adolescentů, které byly vyvolány agresivním chováním zaměřeným vůči jejich osobě. Mohou zde patřit reakce v podobě verbální agrese, fyzické agrese, úniku, asertivity a mnohé další, protože každý jedinec je jiný a k určitému způsobu chování ho mohou vést jiné pohnutky, proto může reagovat různě.
- Agresivní chování: patří zde agresivní chování v podobě verbální a fyzické agrese. Z oblasti verbální agrese se jedná např. o nadávky, pomluvy, ironii, zesměšňování oběti aj. a z oblasti fyzické agrese se jedná např. o podkopnutí nohou, žduchnutí, facku, ničení věcí oběti aj. Na základě těchto projevů je pak sestaven i můj dotazník.

5.4 Výzkumný vzorek

Základní vzorek tvoří 97 adolescentů ze čtyř středních škol ve Zlíně. Tyto školy byly vybrány náhodně. Jedná se o Gymnázium Lesní čtvrť (odtud je 27 studentů z 1. ročníku, z toho 13 chlapců a 13 dívek), Střední průmyslovou školu (odtud je 22 studentů ze 4. ročníku, všichni chlapci), Obchodní akademii Tomáše Bati (28 studentů z 1. ročníku, z toho 5 chlapců a 23 dívek) a Střední škola gastronomie a obchodu (21 studentů z 1. ročníku výučního studia, z toho 17 chlapů a 4 dívky). Jelikož se jedná o náhodný stratifikovaný výběr, výsledky pak mohou být vztaženy i na základní soubor, což jsou všichni adolescenti ve Zlíně.

5.5 Metody výzkumu

Jako metodu mého výzkumu jsem si zvolila dotazník, který se mi zdál pro můj druh výzkumu nejvhodnější. Zaručil mi získání dat od velkého počtu respondentů a odpovědi na mé cílené otázky. Dotazník obsahuje 15 otevřených otázek. Otevřené otázky jsem zvolila proto, že jsem chtěla zjistit, jak by respondenti z jejich pohledu opravdu reagovali a také proto, aby se mohly objevit odpovědi, které jsem třeba nečekala. Nechtěla jsem jejich reakce kategorizovat hned od začátku, protože mi bylo jasné, že na základě stejných možných odpovědí u všech otázek, by respondenti mohli sklouznout ke stereotypnímu označování odpovědí. Dotazník jsem formulovala tak, aby se přiblížil věkové skupině respondentů, proto si můžete všimnout např. tykání. Dotazník je k nahlédnutí v příloze.

5.6 Zpracování a výsledky získaných dat

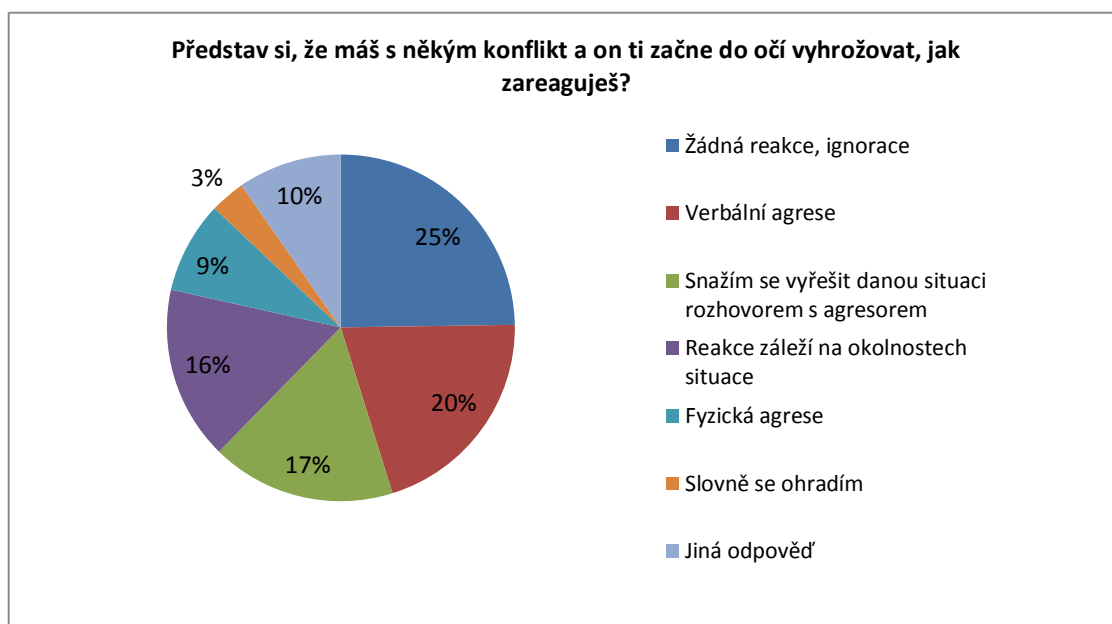
Nejdříve jsem prošla odpovědi u jednotlivých otázek a na základě toho jsem pak u každé otázky vytvořila kategorie nejčastějších odpovědí. Odpovědi typu nevím, ty které se nedaly zařadit např. pro svou neurčitost, irelevantnost anebo se vyskytovaly jen u jednoho respondenta, jsem zařadila do kategorie Jiné odpovědi. Někteří respondenti na některé otázky neodpověděli, jejich počet uvádím u jednotlivých otázek. U každé otázky jsem se pro zajímavost, respondentů zeptala, kolik z nich takovou situaci zažilo, můžeme si pak udělat obrázek, jaké projevy agrese jsou mezi adolescenty nejčastější (výsledky u jednotlivých otázek jsou k dispozici v příloze). Odpovědi jsem dále statisticky zpracovala do grafů. Do výpočtů jsem nezařadila jedince, kteří na jednotlivé otázky neodpověděli.

Nyní přejdu k samotným otázkám a jejich výsledkům.

Otázka č. 1 – Představ si, že máš s někým konflikt a on ti začne do očí vyhrožovat, jak zareaguješ?

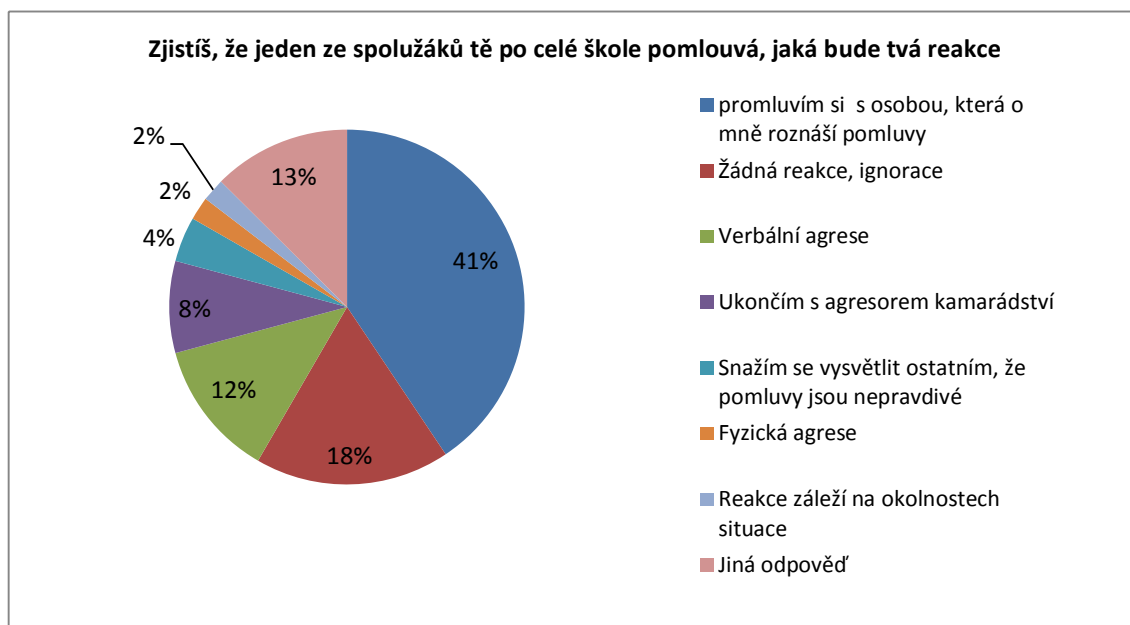
Jak můžete vidět na grafu č. 1, tak největší počet (25 %) respondentů by na takovou formu útoku nijak nereagoval, výhrůžky by ignoroval. Další nejčastější reakcí (20 %) by byla verbální agrese proti útočníkovi. Vyřešit danou situaci rozhovorem s agresorem, by se pokusilo 17 % respondentů a 16 % dotazovaných by reagovalo podle konkrétní situace, 9 % by použilo proti útočníkovi fyzické agrese, 3 % by se slovně ohradila a 10 % respondentů odpovídalo jinak. Na tuto otázku neodpověděli 3 respondenti.

Graf 1 – vyhrožování

Otázka č. 2 – Zjistíš, že jeden ze spolužáků tě po celé škole pomlouvá, jaká bude tvá reakce?

Jak můžete vidět v grafu č. 2, tak respondenti by nejčastěji (41 %) řešili danou situaci rozhovorem s agresorem, 18 % by nastalou situaci ignorovalo a nijak ji neřešilo, 12 % by na agresora reagovalo verbální agresí, 8 % dotázaných by se s útočníkem přestalo kamarádit, 4% by se snažila před ostatními ospravedlnit z pomluv, 2 % by si to s agresorem vyřídila za pomoci fyzické agrese a u dalších 2 % by reakce záležela na situaci, 13 % dotazovaných odpovědělo jinak. Na tuto otázku neodpověděl 1 respondent.

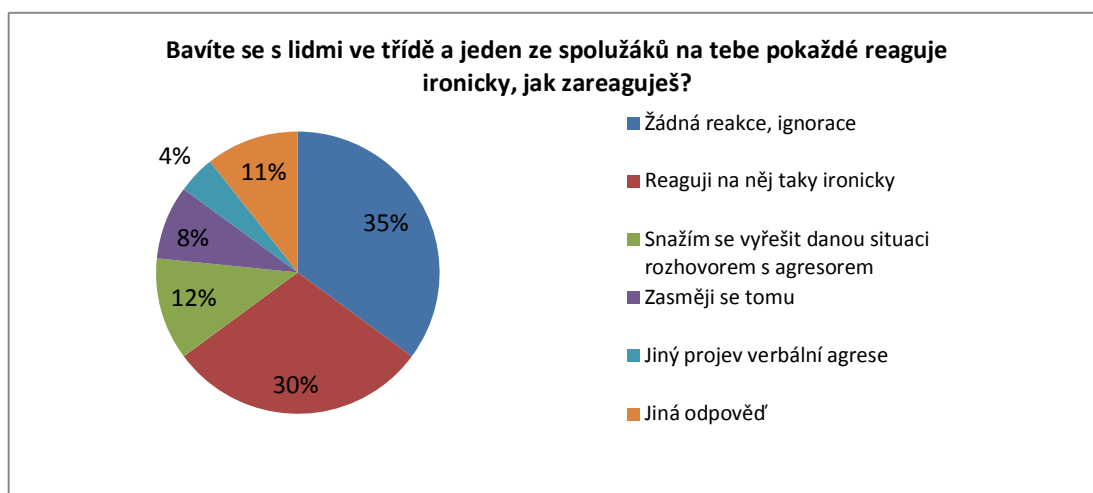
Graf 2 – pomlouvání

Otázka č. 3 – Bavíte se s lidmi ve třídě a jeden ze spolužáků na tebe pokaždé reaguje ironicky, jak zareaguješ?

Jak můžeme vidět na grafu č. 3, tak 35 % dotázaných by na útočníka nijak nereagovalo, 30 % by reagovalo na agresora taktéž ironicky, 12% by se o nastalé situaci snažilo s útočníkem promluvit, 8 % by se situaci zasmálo, 4 % respondentů by vůči útočníkovi reagovala verbální agresí a 11 % dotázaných odpovídalo jinak. Neodpověděli 3 respondenti.

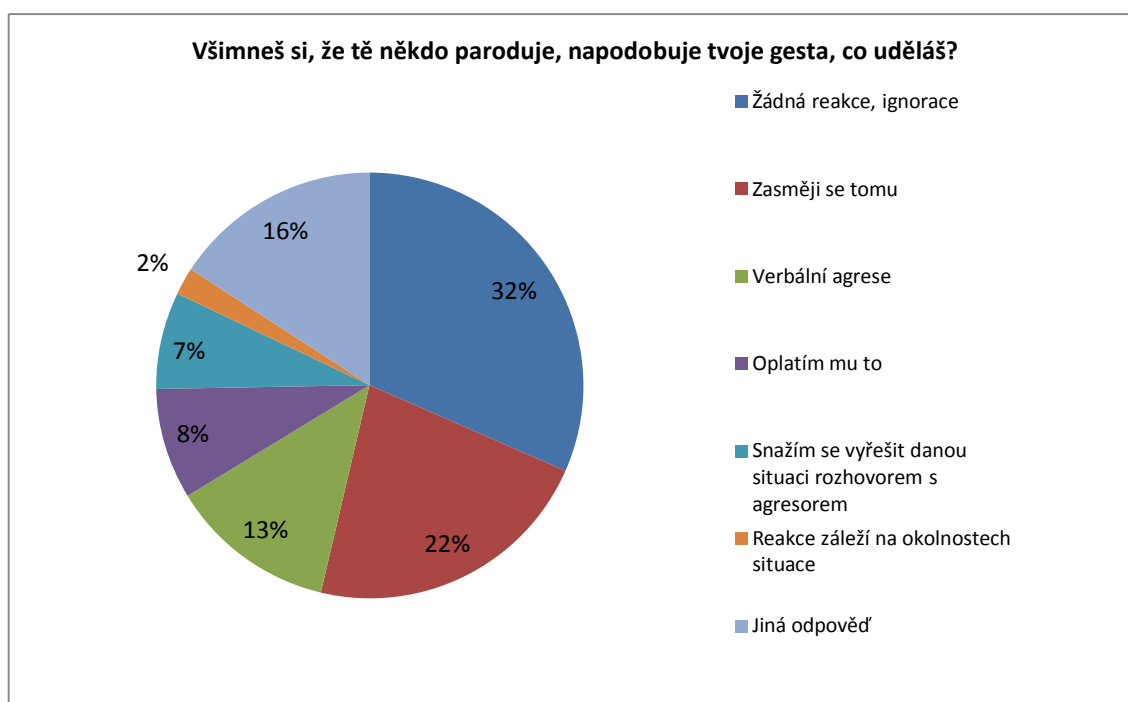
Graf 3 – ironie

Otázka č. 4 – Všimneš si, že tě někdo paroduje, napodobuje tvoje gesta, co uděláš?

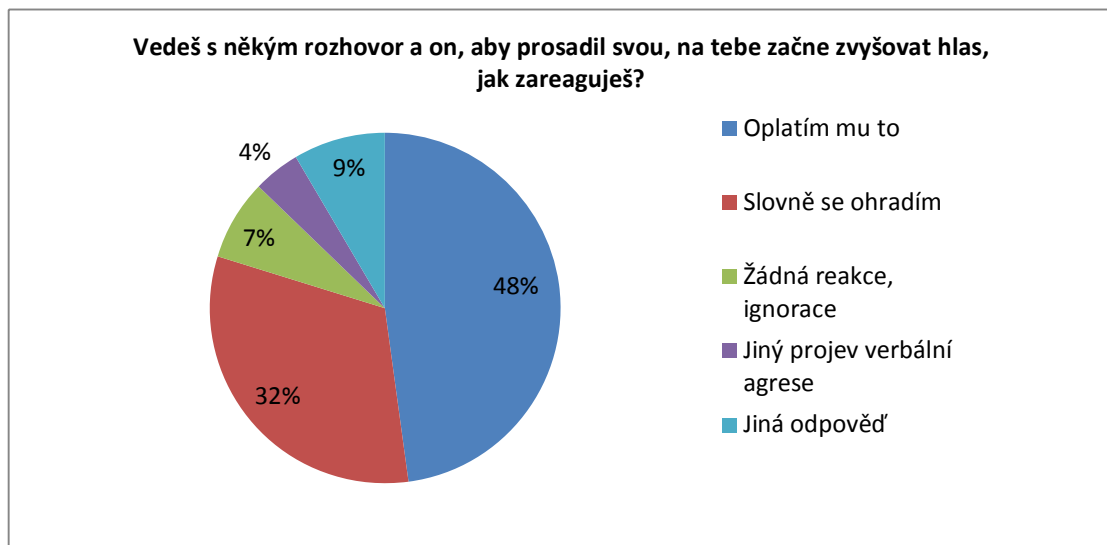
Jak je vidět na grafu č. 4, tak 32 % respondentů by vůči agresorovi nijak nereagovalo, 22 % by se parodování zasmálo, 13 % by vůči agresorovi reagovalo za použití verbální agrese, 8 % by agresora začalo taktéž parodovat, 7 % by se snažilo situaci s agresorem vyřešit za pomoci rozhovoru, u 2 % dotázaných by reakce záležela na dané situaci a 16 % odpovídalo jinak. Na tuto otázku neodpověděli 2 respondenti.

Graf 4 – parodování

Otázka č. 5 – Vedeš s někým rozhovor a on, aby prosadil svou, na tebe začne zvyšovat hlas, jak zareaguješ?

Jak je vidět na grafu č. 5, tak 48 % respondentů by na jedince také zvýšilo hlas, 32 % by se vůči chování agresora slovně ohradilo, 7 % by jedincovo chování ignorovalo, 4 % by reagovalo verbální agresí a 9 % respondentů odpovídalo jinak. Na tuto otázku neodpověděli 3 respondenti.

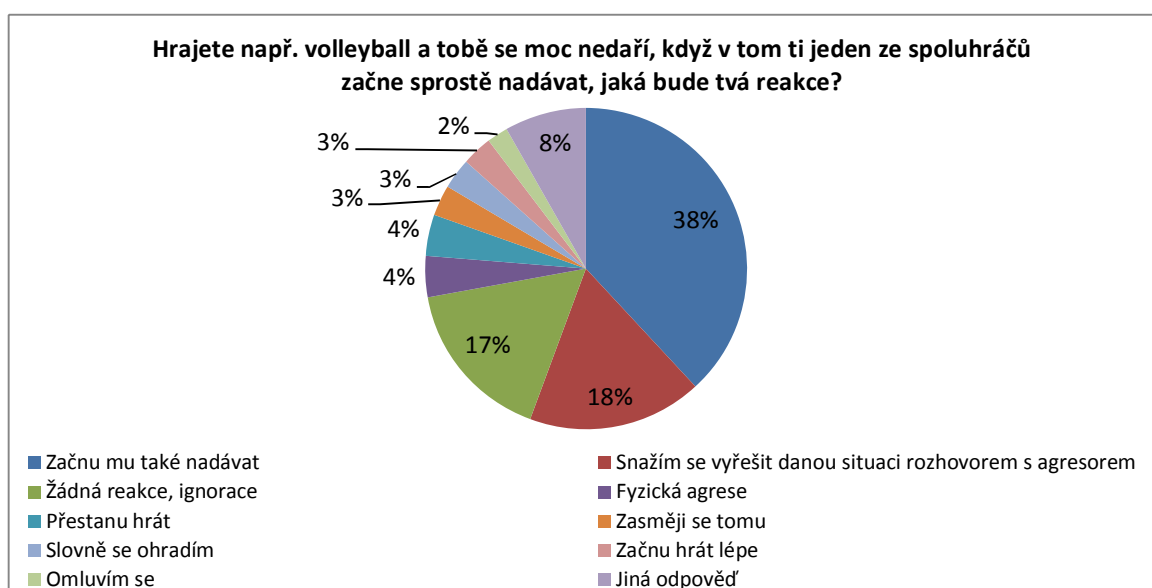
Graf 5 – zvyšování hlasu

Otázka č. 6 – Hrajete např. volleyball a tobě se moc nedaří, když v tom ti jeden ze spoluhráčů začne sprostě nadávat, jaká bude tvá reakce?

Jak můžeme vidět na grafu č. 6, tak 38 % respondentů by začalo spoluhráčovi také nadávat, 18 % by se o nastalé situaci snažilo s jedincem popovídat, 17 % by chování spoluhráče ignorovalo, 4 % by na jedince reagovalo za pomoci fyzické agrese, 4 % by přestala hrát, 3 % by se nastalé situaci zasmála, 3 % by se vůči spoluhráčovi slovně ohradila, další 3 % by se snažila hrát lépe. 2 % by se za svou hru omluvila a 8 % dotázaných odpovídalo jinak.

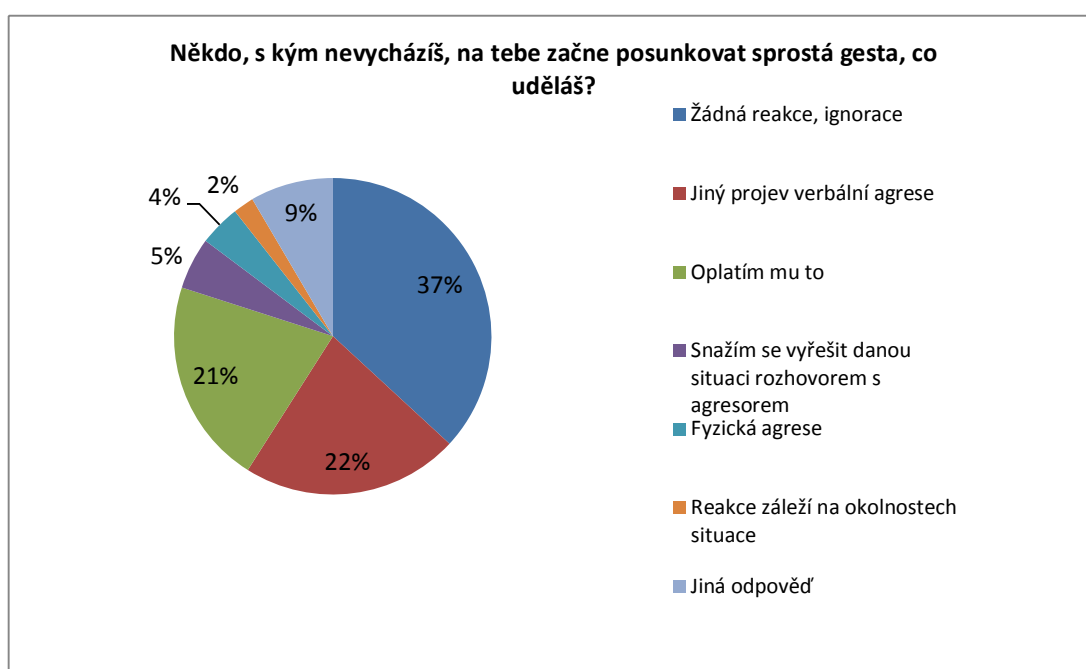
Graf 6 – sprosté nadávání

Otázka č. 7 – Někdo, s kým nevycházíš, na tebe začne posunkovat sprostá gesta, co uděláš?

Jak je možno vidět na grafu č. 7, tak 37 % dotázaných by na jedince nijak nereagovalo, 22 % by na jedince reagovalo za pomoci verbální agrese, 21 % by na útočníka začalo také posunkovat sprostá gesta, 5 % by se snažilo situaci vyřešit rozhovorem s útočníkem, 4 % by reagovala na jedince fyzickou agresí, u 2 % by reakce záležela na okolnostech situace a 9 % odpovídalo jinak. Na tuto otázku neodpověděli 4 respondenti.

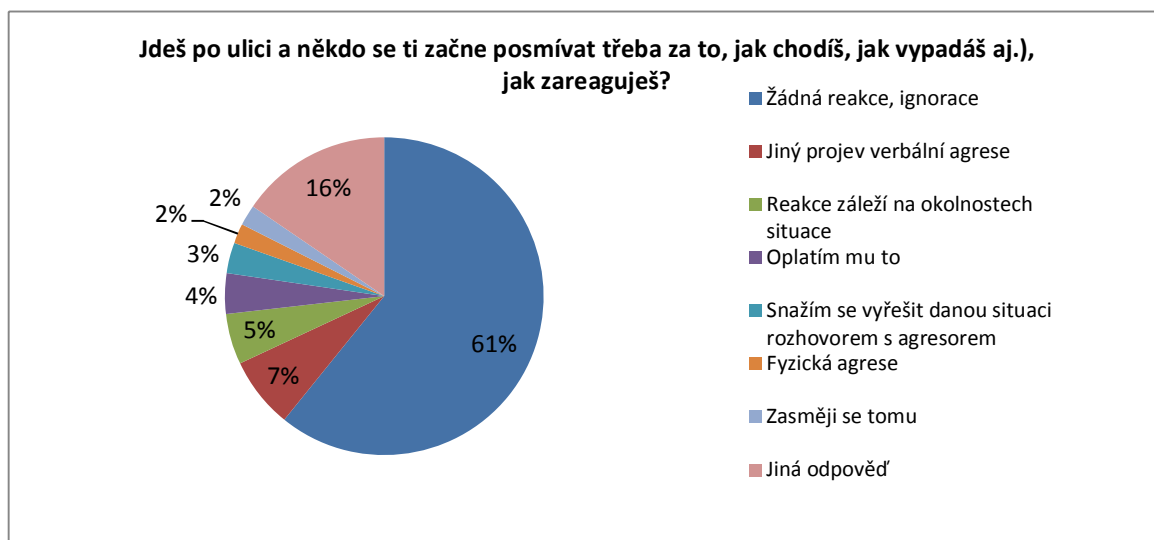
Graf 7 – sprostá gesta

Otázka č. 8 – Jdeš po ulici a někdo se ti začne posmívat třeba za to, jak chodíš, jak vypadáš aj.), jak zareaguješ?

Jak můžeme vidět na grafu č. 8, tak celých 61 % respondentů by chování útočníka ignorovalo, 7 % by na útočníka použilo jiné verbální agrese, než je posmívání; u 5 % by reakce záležela na okolnostech situace, 4 % respondentů by se jedinci začala také posmívat, 3% by se snažila s útočníkem promluvit, 2 % by vůči útočnickovi použila fyzické agrese, 2 % by nastalé situaci zasmála a 16 % odpovídalo jinak.

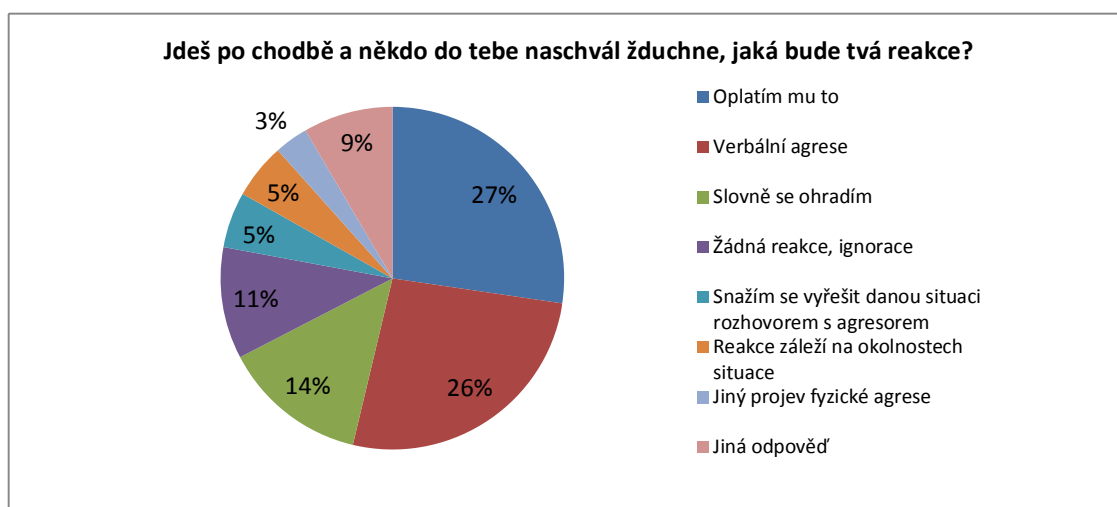
Graf 8 – posmívání za vnějšek

Otázka č. 9 – Jdeš po chodbě a někdo do tebe naschvál žduchne, jaká bude tvá reakce?

Jak můžeme vidět na grafu č. 9, tak většina dotázaných (27 %) by agresorovi jeho žduchnutí vrátilo, 26 % lidí by reagovalo za pomoci verbální agrese, 14 % by se vůči jedinci slovně ohradilo, 11 % by žduchnutí přešlo bez reakce, 5 % by se snažilo s agresorem o jeho činu promluvit, u dalších 5 % by jejich reakce záležela na okolnostech situace, 3 % by to útočníkovi vrátilo jinou formou agrese, než je žduchnutí a 9 % respondentů odpovídalo jinak. Na tuto otázku neodpověděli 2 respondenti.

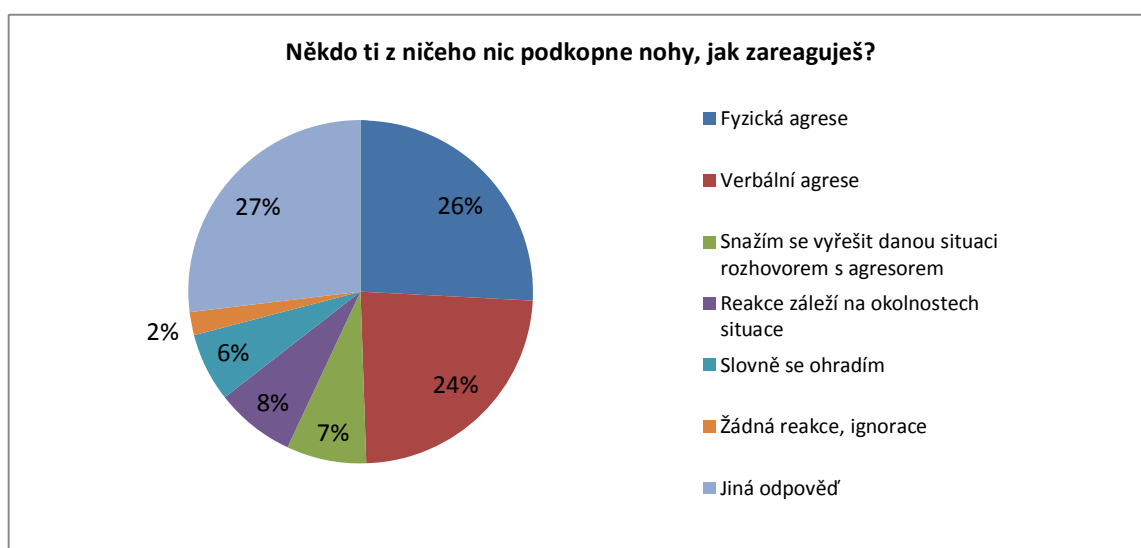
Graf 9 – žduchnutí

Otázka č. 10 – Někdo ti z ničeho nic podkopne nohy, jak zareaguješ?

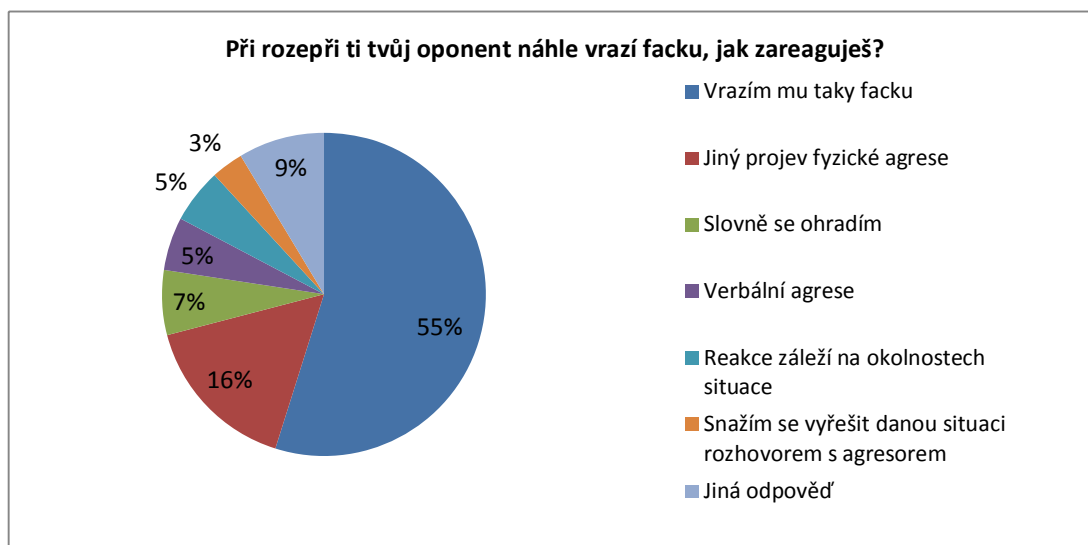
Jak můžeme vidět na grafu č. 10, tak 26 % by na útočníka reagovalo fyzickou agresí, 24 % by reagovalo verbální agresí, 7 % by se snažilo s útočníkem o jeho činu pohovořit, u 8 % záleží reakce na okolnostech situace, 6 % by se vůči útoku slovně ohradilo, 2 % by na takovou událost nereagovala nijak, a 27 % odpovídalo jinak. Na tuto otázku neodpověděli 4 respondenti.

Graf 10 – podkopnutí nohou

Otázka č. 11 – Při rozepři ti tvůj oponent náhle vrazí facku, jak zareaguješ?

Výsledky této otázky můžete vidět na grafu č. 11, ze kterého je patrné, že většina dotazovaných (55 %) by reagovalo stejným způsobem jako útočník, 16 % by reagovalo jiným agresivním způsobem, 7 % by se slovně ohradilo, 5 % by reagovalo verbální agresí na účet útočníka, dalších 5 % by reagovalo podle konkrétní situace, 3 % dotazovaných by situaci řešilo rozmluvou s útočníkem a 9 % dotazovaných odpovídalo jinak. Na tuto otázku neodpověděli 4 respondenti.

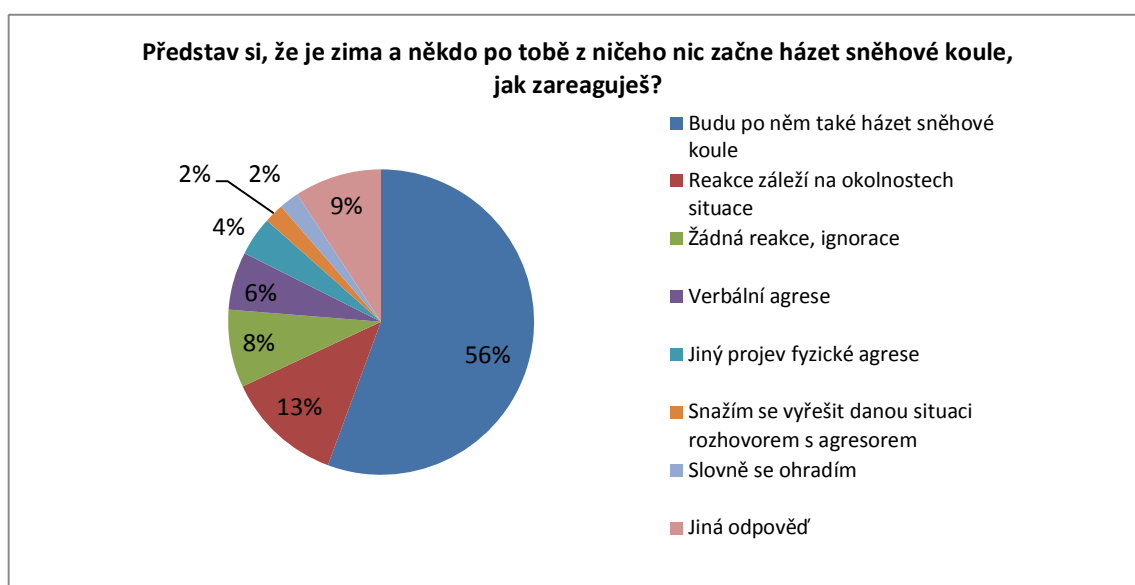
Graf 11 – facka

Otázka č. 12 – Představ si, že je zima a někdo po tobě z ničeho nic začne házet sněhové koule, jak zareaguješ?

Jak je možno vidět na grafu č. 12, tak celých 56 % by po útočníkovi začalo taktéž házet sněhové koule, u 13 % by jejich reakce záležela na okolnostech dané situace, 8 % by takový útok ignorovalo, 6 % by reagovalo na útočníka verbální agresí, 4 % by na útočníka reagovalo fyzickou agresí, 2 % by se snažila o dané situaci s agresorem promluvit, 2 % by se vůči útočníkovi slovně ohradila a 9 % odpovídalo jinak.

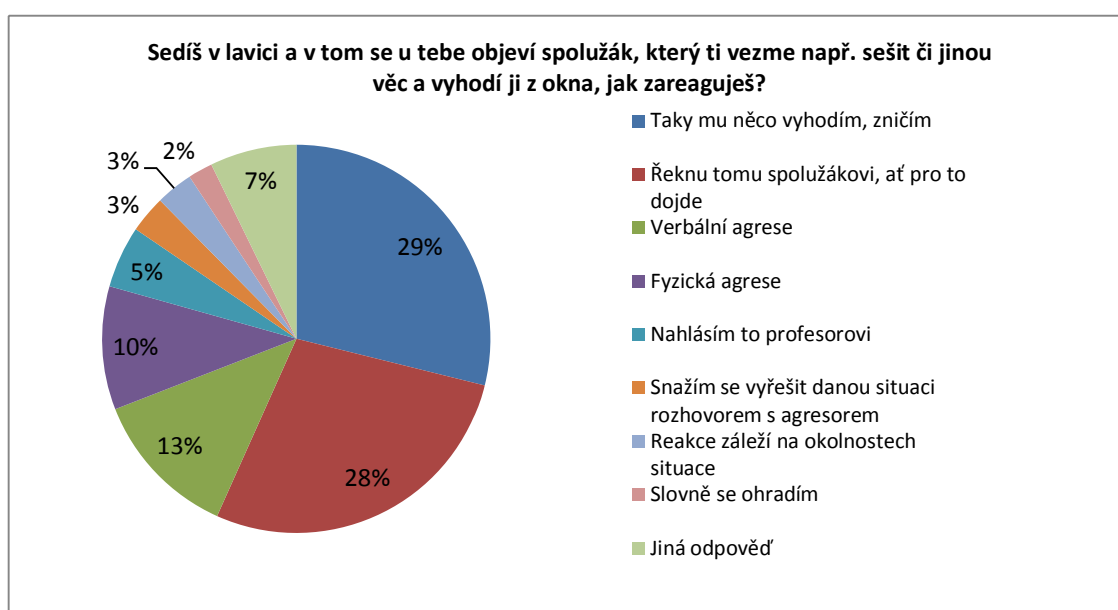
Graf 12 – házení sněhových koulí

Otázka č. 13 – Sediš v lavici a v tom se u tebe objeví spolužák, který ti vezme např. sešit či jinou věc a vyhodí ji z okna, jak zareaguješ?

Jak můžeme vidět na grafu č. 13, tak 29 % by to spolužákovi oplátilo, 28 % by po spolužákovi chtělo, ať pro to dojde, 13 % by na spolužáka slovně zaútočilo, 11 % by na spolužáka zaútočilo fyzicky, 5 % by čin spolužáka nahlásilo profesorovi, 3 % by se snažila se spolužákem o jeho čin promluvit, u dalších 3 % by reakce záležela na okolnostech dané situace, 2 % by se vůči činu spolužáka slovně ohradila a 7 % odpovídalo jinak.

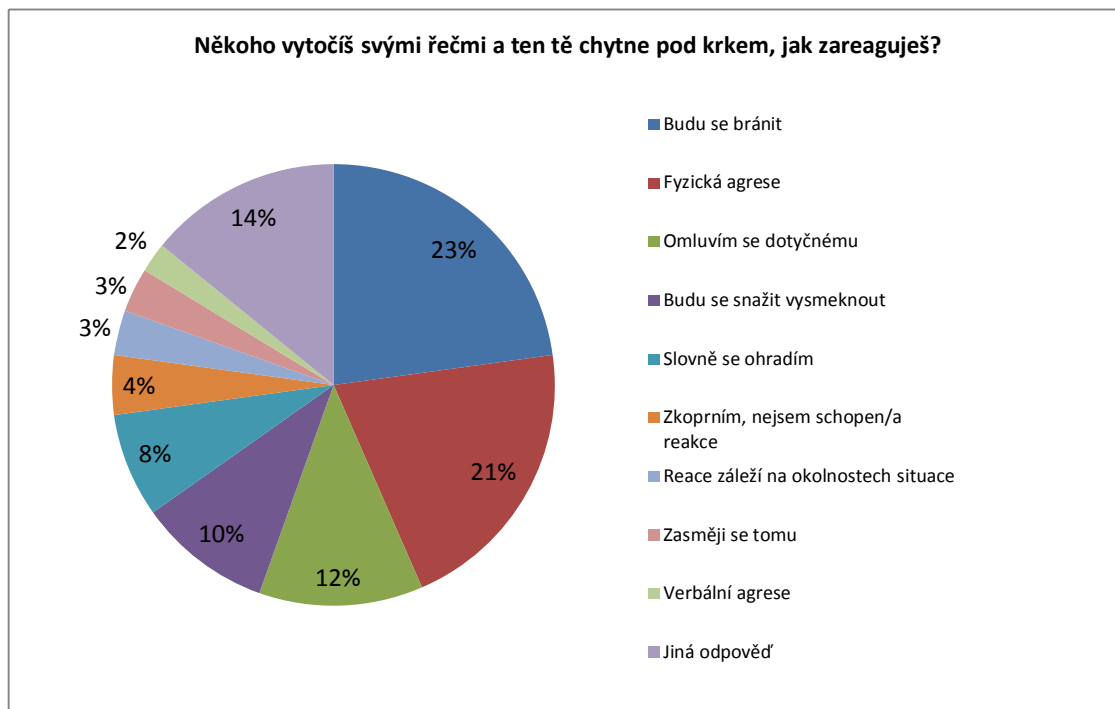
Graf 13 – vyhození věci z okna

Otázka č. 14 – Někoho vytočíš svými řečmi a ten tě chytne pod krkem, jak zareaguješ?

Jak můžeme vidět na grafu č. 14, tak většina 23 % dotázaných by se útoku určitě bránilo, 20 % by fyzicky zaútočilo, 12 % by se dotyčnému omluvilo za vytočení, 10 % by se snažilo z držení vysmeknout, 8 % by se vůči agresorovi slovně ohradilo, 4 % respondentů by zko-prněla a nebyla by schopna reakce, u 3 % by reakce záležela na okolnostech situace, 3 % by se tomu zasmála, 2 % by použila verbální agresi a 15 % odpovídalo jinak. 5 respondentů neodpovědělo.

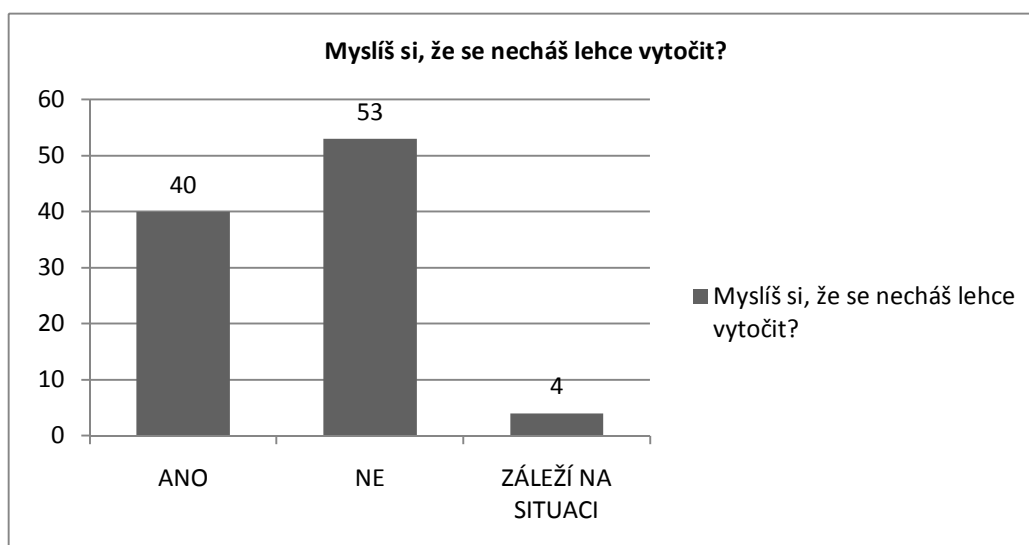
Graf 14 – chycení pod krkem

Otázka č. 15 – Myslíš si, že se necháš lehce vytočit?

Jak můžeme vidět na grafu č. 15, tak 53 z 97 dotázaných si myslí, že se nenechají lehce vytočit, 40 dotázaných si myslí, že se nechají lehce vytočit a 4 respondenti odpovídali, že záleží na situaci

Graf 15 – myslíš si, že se necháš lehce vytočit?

5.7 Celkové zhodnocení výsledků výzkumu

Nejdříve jsem si rozdělila jednotlivé otázky do tří okruhů podle druhů agrese, kterých se otázky týkají. Vznikly mi tři kategorie: otázky týkající se verbální agrese, otázky týkající se fyzické agrese a jedna otázka zaměřená na vyhození (zničení) věci respondenta. Co se týče kategorie verbální agrese, tak tady u 5 otázek z 8 nejvíce lidí odpovídalo, že by útok ignorovalo, jednalo se o tyto projevy agrese: vyhrožování, ironie, parodování, sprostá gesta a slovní vysmívání se respondentově zevnějšku. K oplacení stejným způsobem útoku by došlo u dvou z případů: zvýšení hlasu na respondenta a sprosté nadávání mu. Jedině u pomluv by nejvíce dotázaných reagovalo tak, že by si o situaci promluvili s agresorem. Z těchto výsledků lze usoudit, že na verbální agresi adolescenti nejčastěji reagují ignorací, takže vlastně na agresora nereagují.

Co se týče otázky týkající se vyhození respondentovi věci z okna, tak zde by nejvíce dotázaných reagovalo tak, že by útočníkovi také vyhodili jeho věci. Na druhém místě v četnosti odpovědí byla verbální agrese proti útočníkovi.

Co se týče otázek týkajících se fyzického útoku, tak zde by respondenti na 4 z 5 případů reagovali taky agresivně, jedná se o tyto druhy útoku: žduchnutí, podkopnutí nohou, facka a útok sněhovými koulemi. Z toho ve 3 případech by dotazovaní útok agresorovi oplátili stejně. Jedná se o žduchnutí, facku a útok sněhovými koulemi. Na otázku týkající se chycení pod krkem by nejvíce dotázaných reagovalo tak, že by se začalo útoku bránit, což je v takovém případě pochopitelné. Na druhém místě v četnosti odpovědí na tuto otázku byl fyzický útok proti agresorovi. Dalším nejčastějším reagováním na otázky z této kategorie byla verbální agrese. Celkově bych k této kategorii řekla, že nejvíce dotázaných by reagovalo stejným způsobem, jako na ně zaútočil agresor, takže by se dalo říci, že reakce adolescentů na fyzický útok jsou přiměřené podnětu.

Celkově bych tedy řekla, že mě reakce adolescentů překvapily. Např. u otázek týkajících se verbální agrese jsem čekala reakce stejné intenzity, nebo dokonce reakce v podobě fyzické agrese, za to však u většiny případů by respondenti útok ignorovali. Dalo by se to přičíst např. nízkému pocitu ohrožení, takže by jim útok vlastně nestál ani za reakci.

Co se týče otázek zaměřených na fyzickou agresi, tak zde by se dalo říci, že způsoby reakcí jsou taktéž přiměřené podnětu. Jen málokdo by asi při útoku na jeho osobu zůstal chladný a neopětoval útok. Při fyzickém útoku totiž dle mého málokdo necítí silný pocit ohrožení.

ZÁVĚR

Co se týče teoretické části mé bakalářské práce, tak si myslím, že jsem cíle, které jsem si stanovila na začátku, splnila. Na základě prostudování odborné literatury, jsem utvořila jakýsi rámec k danému tématu, který úzce souvisí s výzkumným problémem mé praktické části, dále jsem dané téma zmapovala.

Provedením výzkumu na základě dotazníku a následným zpracováním dat si myslím, že jsem splnila i cíl praktické části. Na základě zpracování a vyhodnocení získaných dat výzkumu, vyšlo najevo, že reakce většiny adolescentů ve Zlíně nejsou nijak neadekvátní a přehnané ve směru zvýšené agresivity reakcí. Co se týče intenzity útoku ze strany agresora ve spojitosti s intenzitou reakcí adolescentů na tento útok, tak ve většině případů fyzického útoku agresora šlo o přiměřené fyzické reakce ze strany adolescentů na něj, ale v případě verbálního útoku mě překvapily reakce dotázaných adolescentů, kteří ve většině případů verbální útok ignorovali. Na základě toho se dá usoudit, že verbální agrese není dostatečným podnětem pro reakci adolescentů ve Zlíně. Za to fyzický útok je dostatečně ohrožujícím podnětem pro reakci a jak už jsem se zmiňovala, tak ve většině případů se jedná o taktéž fyzický protiútok. Takže moje domněnka, kterou jsem měla před uskutečněním výzkumu, že v dnešní době reagují jedinci přehnaně agresivně, se zdá se nepotvrdila.

Zajímavé však je i to, že jen v málo případech adolescenti reagovali tak, že by si o nastalé situaci s útočníkem promluvili. Je sice jasné, že ve všech případech to nejde, jakýsi pud sebezáchovy je silnější, ale jedinec by měl umět řešit některé problémy i rozmluvou, rozumově. Počátky takového řešení situací by mohly sahat až k rodině, které tím, jak reagují na dítě, ho vlastně učí jakýmsi způsobům reakcí. Není to však pouze záležitostí rodinné výchovy, ale celkového přístupu společnosti, procesu socializace jedince a jeho sebevýchovy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- [2] ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou : Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.
- [3] HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. 3. vydání. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-763-9.
- [4] JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- [5] KOHOUTEK, R. a kol. *Základy sociální psychologie*. Brno : CERM, 1998. ISBN 80-7204-064-2.
- [6] SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. Praha : Eurounion s.r.o., 1996. ISBN 80-85858-30-4.
- [7] SVOBODA, M. (ed.), ČEŠKOVÁ, E., KUČEROVÁ, H. *Psychopatologie a psychiatrie*. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-154-9.
- [8] VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vydání. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
- [9] VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0841-3.
- [10] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha : Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

[1] Skupinová dynamika – Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. 1999 , 15. 12. 2008

[cit. 2009-04-27]. Dostupný z WWW:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Skupinov%C3%A1_dynamika>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj. A jiné

Atd. A tak dále

Např. Například

Tzv. Tak zvané

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – vyhrožování	41
Graf 2 – pomlouvání	42
Graf 3 – ironie	42
Graf 4 – parodování	43
Graf 5 – zvyšování hlasu	44
Graf 6 – sprosté nadávání	44
Graf 7 – sprostá gesta	45
Graf 8 – posmívání za vnějšek	46
Graf 9 – žduchnutí	46
Graf 10 – podkopnutí nohou	47
Graf 11 – facka	48
Graf 12 – házení sněhových koulí	48
Graf 13 – vyhození věci z okna	49
Graf 14 – chycení pod krkem	50
Graf 15 – myslíš si, že se necháš lehce vytočit?	50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Odpovědi v kategorii Jiná odpověď u jednotlivých otázek dotazníku

Příloha P III: Četnost zažití jednotlivých případů z dotazníku respondenty

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Ahoj, jsem studentka 3. ročníku Sociální pedagogiky, Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Chci tě požádat o vyplnění dotazníku, který slouží pouze pro studijní účely a nebude v žádném případě poskytován třetím osobám. Dotazník je zcela anonymní.

1. Představ si, že máš s někým konflikt a on ti začne do očí nehezky vyhrožovat, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

2. Zjistíš, že jeden ze spolužáků tě po celé škole pomlouvá, jaká bude tvá reakce?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

3. Bavíte se s lidmi ve třídě a jeden ze spolužáků na tebe pokaždé reaguje ironicky, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

4. Všimneš si, že tě někdo paroduje, napodobuje tvoje gesta, co uděláš?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

5. Vedeš s někým rozhovor a on aby prosadil svou, na tebe začne zvyšovat hlas, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

6. Hrajete např. volleyball a tobě se moc nedaří, když v tom ti jeden ze spoluhráčů začne sprostě nadávat, jaká bude tvá reakce?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

7. Někdo, s kým nevycházíš, na tebe začne posunkovat sprostá gesta, co uděláš?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

8. Jdeš po ulici a někdo se ti začne posmívat (třeba za to, jak chodíš, jak vypadáš aj.), jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

9. Jdeš po chodbě a někdo do tebe naschvál žduchne, jaká bude tvá reakce?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

10. Někdo ti z ničeho nic podkopne nohy, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

11. Při rozepři ti tvůj oponent náhle vrazí facku, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

12. Představ si, že je zima a někdo po tobě z ničeho nic začne házet sněhové koule, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

13. Sedíš v lavici a v tom se u tebe objeví spolužák, který ti vezme např. sešit či jinou věc a vyhodí ji z okna, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

14. Někoho vytočíš svými řečmi a ten tě chytne pod krkem, jak zareaguješ?

Zažil jsi někdy takovou situaci?

15. Myslíš si, že se necháš lehce vytočit? (tvou odpověď prosím zakroužkuj)

ANO – NE

Děkuji ti za vyplnění mého dotazníku a přeji hezký zbytek dne.

PŘÍLOHA P II: ODPOVĚDI V KATEGORII JINÁ ODPOVĚĎ U JEDNOTLIVÝCH OTÁZEK DOTAZNÍKU

- 1. Otázka – Představ si, že máš s někým konflikt a on ti začne do očí nehezky vyhrožovat, jak zareaguješ?**
 - Jiná odpověď – usadím ho, vyříkám si to s ním
- 2. Otázka – Zjistíš, že jeden ze spolužáků tě po celé škole pomlouvá, jaká bude tvá reakce?**
 - Jiná odpověď – půjdu si to s ním vyřídit
- 3. Otázka – Bavíte se s lidmi ve třídě a jeden ze spolužáků na tebe pokaždé reaguje ironicky, jak zareaguješ?**
 - Jiná odpověď – přijde mi to normální; je to v pořádku; pokud se mu to nelíbí, ať jde pryč
- 4. Otázka – Všimneš si, že tě někdo paroduje, napodobuje tvoje gesta, co uděláš?**
 - Jiná odpověď – nenechám se; udělám něco, co nenapodobí; vadí mi to; začnu s ním v napodobování gest soutěžit
- 5. Otázka – Vedeš s někým rozhovor a on aby prosadil svou, na tebe začne zvyšovat hlas, jak zareaguješ?**
 - Jiná odpověď – prosadím si svoje; ukončím rozhovor, pokud nepřestane; reaguji v klidu
- 6. Otázka – Hrajete např. volleyball a tobě se moc nedaří, když v tom ti jeden ze spoluhráčů začne sprostě nadávat, jaká bude tvá reakce?**
 - Jiná odpověď – já nadávám ostatním; zeptám se všech, jestli chtějí, ať přestanu hrát; když mi něco nepůjde, tak mi půjde něco jiného, naschvál to kazím
- 7. Otázka – Někdo, s kým nevycházíš, na tebe začne posunkovat sprostá gesta, co uděláš?**
 - Jiná odpověď – pustím se s ním do konfliktu, vyřídím si to s ním, začnu na něj dělat srandičky

8. Otázka – Jdeš po ulici a někdo se ti začne posmívat (třeba za to, jak chodíš, jak vypadáš aj.), jak zareaguješ?

- Jiná odpověď – nikdo se mi nesměje, budu se stydět, snažím se co nejrychleji odejít, naběhnu na něj, nenechám si to líbit, každý je přece jiný, nikdo není dokonalý

9. Otázka – Jdeš po chodbě a někdo do tebe naschvál žduchne, jaká bude tvá reakce?

- Jiná odpověď – narazím do stěny; trochu poodlétnu; odrazíme se od sebe; je dobře, že se agresorovi ulevilo

10. Otázka – Někdo ti z ničeho nic podkopne nohy, jak zareaguješ?

- Jiná odpověď – spadnu; nedaruju mu to; vynervím; zvednu se; přemýšlím o pomstě; vyřídím si to s ním; povím to profesorovi; začnu se mu dívat do očí, a pokud uhne, tak je to pro mě vítězství

11. Otázka – Při rozepři ti tvůj oponent náhle vrazí facku, jak zareaguješ?

- Jiná odpověď – zkoprním, rozbrečím se

12. Otázka – Představ si, že je zima a někdo po tobě z ničeho nic začne házet sněhové koule, jak zareaguješ?

- Jiná odpověď – uhnu, schovám se, nevadí mi to

13. Otázka – Sedíš v lavici a v tom se u tebe objeví spolužák, který ti vezme např. sešit či jinou věc a vyhodí ji z okna, jak zareaguješ?

- Jiná odpověď – vytáhnu si nový sešit, to by nikdo neudělal, nebudu komentovat tuto otázku, za tu věc mi dá peníze

14. Otázka – Někoho vytočíš svými řečmi a ten tě chytne pod krkem, jak zareaguješ?

- Jiná odpověď – počkám, až se uklidní; začnu volat o pomoc; nikoho bych tak nikdy nevytočila

PŘÍLOHA P III: ČETNOST ZAŽITÍ JEDNOTLIVÝCH PŘÍPADŮ Z DOTAZNÍKU RESPONDENTY

- 1. Otázka - Představ si, že máš s někým konflikt a on ti začne do očí nehezky vyhrožovat, jak zareaguješ?**
 - Tuto situaci zažilo 58 % z 90 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 2 % neví a zbylých 40 % tuto situaci nezažilo
- 2. Otázka - Zjistíš, že jeden ze spolužáků tě po celé škole pomlouvá, jaká bude tvá reakce?**
 - Tuto situaci zažilo 37 % z 94 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, další 2 % nevěděla a zbylých 61 % tuto situaci nezažilo
- 3. Otázka - Bavíte se s lidmi ve třídě a jeden ze spolužáků na tebe pokaždé reaguje ironicky, jak zareaguješ?**
 - Tuto situaci zažilo 66 % z 92 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 4 % neví a zbylých 30 % tuto situaci nezažilo
- 4. Otázka - Všimneš si, že tě někdo paroduje, napodobuje tvoje gesta, co uděláš?**
 - Tuto situaci zažilo 52 % z 90 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 3 % neví a zbylých 45 % tuto situaci nezažilo
- 5. Otázka - Vedeš s někým rozhovor a on aby prosadil svou, na tebe začne zvyšovat hlas, jak zareaguješ?**
 - Tuto situaci zažilo 91 % z 90 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 1 % neví a zbylých 8 % tuto situaci nezažilo
- 6. Otázka - Hrajete např. volleyball a tobě se moc nedaří, když v tom ti jeden ze spoluhráčů začne sprostě nadávat, jaká bude tvá reakce?**
 - Tuto situaci zažilo 48 % z 90 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, a zbylých 52 % tuto situaci nezažilo
- 7. Otázka - Někdo, s kým nevycházíš, na tebe začne posunkovat sprostá gesta, co uděláš?**
 - Tuto situaci zažilo 65 % z 88 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, a zbylých 35 % tuto situaci nezažilo

8. Otázka - Jdeš po ulici a někdo se ti začne posmívat (třeba za to, jak chodíš, jak vypadáš aj.), jak zareaguješ?

- Tuto situaci zažilo 33 % z 89 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 9 % neví a zbylých 58 % tuto situaci nezažilo

9. Otázka - Jdeš po chodbě a někdo do tebe naschvál žduchne, jaká bude tvá reakce?

- Tuto situaci zažilo 63 % z 89 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 2 % neví a zbylých 35 % tuto situaci nezažilo

10. Otázka - Někdo ti z ničeho nic podkopne nohy, jak zareaguješ?

- Tuto situaci zažilo 30 % z 87 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 3 % neví a zbylých 67 % tuto situaci nezažilo

11. Otázka - Při rozepři ti tvůj oponent náhle vrazí facku, jak zareaguješ?

- Tuto situaci zažilo 33 % z 86 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 1 % neví a zbylých 66 % tuto situaci nezažilo

12. Otázka - Představ si, že je zima a někdo po tobě z ničeho nic začne házet sněhové koule, jak zareaguješ?

- Tuto situaci zažilo 74 % z 87 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, a zbylých 26 % tuto situaci nezažilo

13. Otázka - Sedíš v lavici a v tom se u tebe objeví spolužák, který ti vezme např. sešit či jinou věc a vyhodí ji z okna, jak zareaguješ?

- Tuto situaci zažilo 20 % z 87 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, a zbylých 80 % tuto situaci nezažilo

14. Otázka - Někoho vytočíš svými řečmi a ten tě chytne pod krkem, jak zareaguješ?

- Tuto situaci zažilo 22 % z 82 respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, 1 % neví a zbylých 77 % tuto situaci nezažilo